

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 22 (2022), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2022

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjavec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147
Itagraf d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- RENATO PODBERSIČ: **Sij Davidove zvezde na sončni strani Alp.**
Judje pri nas med Jugoslavijo in Slovenijo.....637
The Shine of the Star of David on the Sunny Side of the Alps.
Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia
- GREGOR JENUŠ in DEJAN VALENTINČIČ: **Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja** 663
The German-speaking Community in Slovenia and the Question of Constitutional Recognition
- ANA ŠELA in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **Volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj**.....717
Elections to the Constituent Assembly in 1920 in Slovenian Lands: The Pre-Election Struggle
- TOMAŽ IVEŠIČ: **Jugoslovani v povojnih popisih prebivalstva**.....767
Yugoslavs in the Post-War Population Censuses
- ALEŠ MAVER: **Zapleteni zemljepis demokratizacije. Prehodi v demokracijo v srednji in vzhodni Evropi ob koncu 20. stoletja** 791
A Complicated Geography of Democratization: Transitions to Democracy in Central and Eastern Europe at the End of the Twentieth Century
- LÁSZLÓ GÖNCZ: **Madžarska narodna skupnost v času osamosvojitve Slovenije in ustavnih sprememb ter sprejetja nove ustave (1989–1991)** 823
The Hungarian National Community at the Time of Slovenia's Independence, the Related Constitutional Amendments, and the Adoption of the New Constitution (1989–1991)

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

PRIMOŽ MLAČNIK: Dekonstruktivnost manjšinskih
detektivskih romanov Sergeja Verča.....859
*The Deconstructiveness of Sergej Verč's Minor
Detective Novels*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 887

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 893

Studia Historica Slovenica /
letnik / year 22 (2022) 903

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2022-22

Madžarska narodna skupnost v času osamosvojitve Slovenije in ustavnih sprememb ter sprejetja nove ustave (1989–1991)

László Göncz

Dr., znanstveni sodelavec
Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana – Enota Lendava
Kranjčeva 4, SI–9220 Lendava, Slovenija
e-pošta: laszlo.goncz@guest.arnes.si

Izvleček:

V prispevku sta obravnavana oblikovanje ustavnopravnega položaja madžarske narodne skupnosti oziroma avtohtonih narodnih skupnosti v obdobju demokratizacije slovenske družbe in osamosvojitve Republike Slovenije (1989–1991) ter odnos prekmurskih Madžarov do omenjenega osamosvojitvenega procesa. Vsebinska prispevka potrjuje, da sta splošna demokratizacija družbe in proces osamosvajanja Slovenije vplivala – tako neposredno kot posredno – tudi na življenje, pravni in družbeni položaj pripadnikov madžarske (in tudi italijanske) narodne skupnosti. Omenjena procesa sta bila pomembna tudi z vidika političnega delovanja in participacije omenjene narodne skupnosti ter sta bistveno vplivala na oblikovanje in aktivnosti njenih organizacij. V prispevku je prav tako razkrito, da aktivnosti prekmurskih madžarskih narodnostnih organizacij niso bile zanemarljive glede uradnega priznanja samostojnosti Republike Slovenije s strani Madžarske.

Ključne besede:

madžarska narodna skupnost, pravna zaščita avtohtonih skupnostih, ustavni amandmaji, nova ustava, plebiscit, priznanje Republike Slovenije

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 22 (2022), št. 3, str. 823–858, 63 cit., 5 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Demokratska preobrazba družbe na območju Slovenije, ki se je intenzivirala na koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja in se je formalno zaključila s sprejetjem ustavnih amandmajev (1989–1990), ter osamosvojitveni proces slovenskega naroda sta vsestransko vplivala na razvoj sleherne celice družbe, vključno z avtohtonimi narodnimi skupnostmi. V določenih strokovnih krogih prevladuje stališče, da se je politična dejavnost v modernejši različici pri manjšinskih narodnih skupnostih Srednjevzhodne Evrope pojavila po padcu enopartijskih (komunističnih) režimov, skupaj z demokratično prenovo družbenih sistemov v omenjeni regiji.¹ Ta trditev v veliki meri velja tudi v primeru avtohtonih narodnih skupnosti v Sloveniji, čeprav motivi niso bili identični s tistimi, ki so bili značilni v državah, kjer se je aktivnejše politično delovanje narodnih skupnosti izoblikovalo kot reakcija na sistemske rešitve, ki so spominjale na pojmovanje narodne in državne pripadnosti v tako imenovanih nacionalnih državah v prejšnjih obdobjih (npr. uvajanje večinskega jezika kot edinega uradnega jezika v nekaterih državah). V življenju madžarske narodne skupnosti ter v političnem in strokovnem delovanju njenih organizacij je bilo omenjeno obdobje (1989–1991) zelo pomembno, čeprav je treba upoštevati kvantitativno omejitvev omenjene skupnosti kot omejujočo okoliščino, kajti število pripadnikov madžarske skupnosti se je v desetletjih po drugi svetovni vojni občutno zmanjšalo.² Večina pripadnikov madžarske narodne skupnosti, ki so živeli v urbanem okolju (predvsem v Lendavi), je v okviru znanstvene raziskave neposredno po obdobju 1989–1991 izrazila zadovoljstvo glede prenove lastne organiziranosti, institucionalne mreže narodne skupnosti in do določene mere tudi njene politične participacije.³

Po priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS (1919) je skupnost z blizu 20 tisoč Madžari na omenjenem območju postala narodna manjšina, ki se med dvema svetovnima vojnama ni sprijaznila s svojim statusom (njihovo nezadovoljstvo je potencirala do njih neprijazna, asimilacijska politika tedanje jugoslovanske države). V času druge svetovne vojne je bilo območje Prekmurja zasedeno s strani Madžarske, kar je madžarska narodna skupnost dojemala kot "osvoboditev", vendar je bilo to obdobje, ko so se madžarsko-slovenski narodni konflikti posebej zaostri. Leta 1945, po ponovni priključitvi območja k Jugo-

---

¹ Balázs Vizi, *Regionális, kisebbségi politikai mozgalmak és az európai integráció. Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-közép-Európában* (Budapest, 2007), str. 324–333.

² Attila Kovács, "Številčni razvoj prekmurskih Madžarov v 20. stoletju", *Razprave in gradivo* 48–49 (Ljubljana, 2006), str. 19–30.

³ Mojca Medvešek, "Analiza etnične vitalnosti Madžarov v Lendavi", v: *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I.* (Ljubljana, 1998), str. 87–89.

slaviji, je sledila deportacija več sto prekmurskih Madžarov v taborišča Hrastovec, Strnišče in Filovci (to je bil nekakšen "revanš" za deportacijo Primorcev in Istranov z območja Prekmurja s strani Madžarske v Sárvár leta 1942). V drugi polovici štiridesetih let dvajsetega stoletja, še posebej v času poglobljenega jugoslovansko-madžarskega konflikta (1948–1953), so pripadniki madžarske narodne skupnosti (oziroma njen velik del) *de facto* veljali za državljane, ki jim jugoslovanska oblast ni zaupala. Stanje in normativi sobivanja Slovencev in Madžarov v Prekmurju so se začeli izboljševati proti koncu petdesetih let prejšnjega stoletja. Korenite spremembe v politiki tedanje slovenske republike do avtohtonih narodnih manjšin, ki so bile najbolj izražene v republiških ustavah (1963 in 1974), so spremenile odnos pripadnikov madžarske narodne skupnosti do države (oziroma republike), kjer so prebivali, zato lahko trdimo, da so se prekmurski Madžari v šestdesetih in sedemdesetih letih dejansko integrirali v slovensko družbo.⁴

Pripadniki madžarske narodne skupnosti in predstavniki njenih organizacij so se v zadnjem četrtnem letu dvajsetega stoletja aktivno vključili v družbene procese v Sloveniji. K temu jih je s svojim pristopom zagotavljanja pravic narodnih skupnosti in že utrjenim sodelovanjem predstavnikov prekmurskih Madžarov s slovenskimi republiškimi organi (posebej po sprejetju republiške ustave leta 1974) spodbujalo tudi tedanje slovensko politično vodstvo. Kljub temu je na mestu ugotovitev priznanega raziskovalca narodnostne problematike v Sloveniji Mirana Komaca, ki je v študiji o analizi bilateralnega sporazuma o varstvu narodnih manjšin med Republiko Slovenijo in Madžarsko poudaril, da uveljavljanje pravic za tradicionalni manjšini v Sloveniji, torej za italijansko in madžarsko narodno skupnost, "ob menjavi politične ureditve na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ni bilo tako pozitivno premočrtno", kot se je to želelo oziroma se želi prikazati pozneje. V okviru madžarske in italijanske skupnosti so se tedaj pojavljali dvomi glede možnosti ohranjanja že pred letom 1990 zagotovljenih pravic, torej bilo je "mnogo odklonskosti, mnogo nevarnosti, da se bo porušilo marsikaj, kar je bilo zgrajeno pred letom 1990".⁵ Ne glede na to so pripadniki madžarske narodne skupnosti v veliki večini podprli osamosvojitve slovenskega naroda.

Omenjeni veliki družbeni spremembi sta bistveno vplivali na razmere tudi glede nadgradnje organiziranosti madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, ki so jih omogočile ustavne spremembe v letih 1989–1990 in pozneje nova slo-

⁴ László Göncz, "Značilnosti oblikovanja narodne identitete prebivalstva na območju Prekmurja od leta 1867 do sredine dvajsetega stoletja", v: *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi II*, ur. Mojca Medvešek in Sonja Novak-Lukanovič (Ljubljana, 2020), str. 142–150.

⁵ Miran Komac, "Slovensko-madžarski bilateralni sporazum in ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji", v: *Bilateralni sporazumi kot oblika urejanja varstva narodnih manjšin*, ur. Miran Komac in Balázs Vizi (Budapest, 2018), str. 74–76.

venska ustava. Prevetrile in obnovile so se dotedanje organizacije avtohtonih narodnih skupnosti, tako imenovane narodnostne samoupravne skupnosti, ki so z vidika učinkovitosti in intenzitete dejavnosti v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja, po desetletju aktivnega delovanja, nekoliko "zaspale". Demokratični procesi v Evropi, predvsem tisti na območju tedaj razgrajujoče Jugoslavije, v okviru katerih je slovensko narodno osamosvajanje predstavljalo dodano vrednost, so med pripadniki madžarske narodne skupnosti predstavljali motivacijo tudi zaradi želje po bolj odprtem geografskem prostoru, ker so – v upanju po širitvi evropskih integracijskih procesov, kar so od samostojne Slovenije pričakovali – menili, da se bo v okviru tega lahko preoblikoval tudi režim prehajanja državne meje.⁶ Glede slednjega je treba poudariti, da je bila državna meja proti Madžarski v osemdesetih letih prejšnjega stoletja bistveno bolj zaprta kot jugoslovansko-avstrijska na severu ali jugoslovansko-italijanska na zahodu.

V okviru tega prispevka bomo s pomočjo arhivskih, časopisnih in drugih virov predstavili oblikovanje pravic avtohtone madžarske in italijanske skupnosti v okviru ustavnih sprememb v letih 1989–1990 in v fazi sprejemanja nove ustave ter odnos pripadnikov in organizacij madžarske narodne skupnosti do osamosvojitve Republike Slovenije.⁷

Madžarska narodna skupnost v kontekstu sprejemanja amandmajev k republiški ustavi iz leta 1974 in vključevanja v proces sprejemanje nove ustave Republike Slovenije

Ustava Socialistične republike Slovenije (SRS) iz leta 1974 je za tedanje razmere na visoki ravni urejala zaščito pravic avtohtonih narodnih skupnosti v Sloveniji, kljub temu pa je bila razprava o ustavnih amandmajih, ki se je začela leta 1988, pomembna priložnost tudi z vidika nadaljnje nadgradnje sistema varstva pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti. Na začetku razprave neposrednih pripomb glede določb 250. in 251. člena tedaj veljavne republiške ustave, ki sta se nanašala na pravice in obveznosti avtohtonih narodnih skupnosti, ni bilo, predstavniki madžarske narodne skupnosti so poudarjali predvsem težavo zaradi nedoslednega izvajanja nekaterih zakonskih določb (predvsem na področju izobraževanja). V poznejših fazah razprave o ustavnih spremembah se je s strani predstavnikov avtohtonih narodnih skupnosti vedno bolj pou-

---

⁶ László Göncz, "Magyar nemzetiségűk a Kárpát-medencében", *Muratáj* 90/1 (Lendava, 1990), str. 33.

⁷ Vsa uporabljena in citirana besedila pri pripravi te publikacije, ki so bila v izvorni obliki napisana v madžarščini, je v slovensščino prevedel (in priredil) avtor članka.

darjala zahteva po neposrednem zastopstvu omenjenih skupnosti v republiških zakonodajnih organih. V želji, da bi predstavnike madžarske skupnosti spodbudili k večji aktivnosti, so novinarji madžarskega narodnostnega tednika *Népijság* večkrat javno izpostavili potrebo po strokovnih razpravah glede nadgradnje ustavnih določb v povezavi z narodnimi skupnostmi. Nekateri predstavniki madžarske narodne skupnosti so menili, da ni prišlo do doslednega uresničevanja ustavno zagotovljenih pravic, ker naj bi bili izvedbeni zakoni precej pomanjkljivi. Dolgoletni politični aktivist v vrstah madžarske narodne skupnosti v drugi polovici dvajsetega stoletja Sándor Varga je menil, da je bilo soodločanje pristojnih organov narodne skupnosti skupaj z občinskimi skupščinami na področjih, kjer je to omogočala ustava, zelo pomanjkljivo, zato je predlagal dopolnitev zakonov in občinskih statotov tako, da bi ti jasno določili način soodločanja skupščin narodnostnih samoupravnih interesnih skupnosti za prosveto in kulturo ter občinskih skupščin glede vsebin, pri katerih je ustava določila pristojnosti tudi omenjenim organizacijam avtohtonih narodnih skupnosti. Varga je tudi menil, da Urad za narodnosti pri Izvršnem svetu ni mogel učinkovito ukrepati zoper nedosledno izvajanje ustavnih in zakonskih določb iz naslova pravic italijanske in madžarske narodnosti, ker njegova vloga in pristojnosti niso bile jasno določene.⁸

Na osnovi analize, izvedene pod okriljem Komisije za narodnosti Skupščine SRS, so predstavniki madžarske narodne skupnosti tudi ugotovili, da so se organizacije skupnosti, tako imenovane narodnostne samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo, kljub pomanjkljivostim do določene mere uveljavile kot subjekt odločanja v občinskih skupščinah na narodnostno mešanih območjih. V zavedanju tega je omenjena komisija sprejela sklep, da morajo biti v amandmajih k slovenski ustavi poudarjeni specifičnost doseženega soodločanja narodnostnih samoupravnih interesnih skupnosti za prosveto in kulturo z občinskimi skupščinami na narodnostno mešanih območjih, obveznost njihovega ustanavljanja oziroma obstoja (ker so se tako imenovane samoupravne interesne skupnosti (SIS) na drugih področjih ukinjale) in širitev vsebin, v primeru katerih bodo omenjene skupnosti oziroma njihove skupščine pristojne soodločati. Komisija je zavzela tudi stališče, da bi morali pri oblikovanju zborov republiške skupščine zagotoviti "obvezno delegatsko mesto" avtohtonim narodnim skupnostim. Predlagali so tudi, da se v besedilu amandmajeve k slovenski ustavi še bolj jasno zapiše, "da sta italijanski oziroma madžarski jezik na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, enakopravna s slovenskim jezikom".⁹

⁸ Jolán Novák Császár, "Nemzetiség és alkotmánymódosítás", *Népijság*, 10. 3. 1989, št. 10, str. 3.

⁹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Skupščina SR Slovenije 1986–1990 (SI AS 1115), arh. škatla (AŠ) 1921A, Sign.: 0610/3, Zapisnik 27. seje Komisije za narodnosti Skupščine SRS z dne 9. 3. 1989.

Pristojna delovna skupina Družbenega sveta za vprašanja družbene ureditve je 3. aprila 1989 in 10. marca 1989 razpravljala o položaju avtohtonih narodnih skupnosti, v okviru tega – glede na tedanje družbene spremembe ter predlagano splošno ukinitvev samoupravnih interesnih skupnosti – tudi o prihodnjem delovanju narodnostnih samoupravnih interesnih skupnosti italijanske in madžarske skupnosti. Ugotovili so, da se je zaradi tedanje gospodarske in družbene krize pri obeh avtohtonih narodnih skupnostih pojavil "občutek ogroženosti", ker so predstavniki obeh skupnosti v tistem času konstantno opozarjali, da se je njihov položaj – tako skupnosti kot celote kakor tudi njenih pripadnikov – poslabšal, ker se zakoni niso izvajali dosledno. Družbeni svet je opozoril, da se je varstvo narodnih skupnosti ustrezneje izvajalo s strani republiških organov, vse manj pa je bilo angažiranja odgovornih dejavnikov v lokalnem okolju. V okviru ocene stanja madžarske narodne skupnosti so poudarili, da je na obstoj manjšinske skupnosti negativno vplivalo izseljevanje "višje kvalificiranega" madžarskega prebivalstva v Mursko Soboto in druge slovenske regije. Omenjeni republiški organi je soglašal tudi s pripombami predstavnikov madžarske narodne skupnosti, ki so poudarili dodano vrednost dvojezičnega šolskega modela z vidika ustvarjanja vrednot sožitja, omenjali pa so tudi njegove pomanjkljivosti z vidika ohranjanja madžarske narodne identitete. Družbeni svet je opozoril na nesorazmerno razvitost informativne dejavnosti madžarske narodnosti v primerjavi z italijansko skupnostjo in posebej izpostavil težavo tedaj še nerealizirane zahteve po združitvi madžarskega radijskega programa s slovenskim nacionalnim radiotelevizijskim programom ter opozoril na potrebo po lastnem televizijskem programu madžarske skupnosti. Ker so se v okviru splošnih družbeno-sistemskih sprememb ukinjale tako imenovane SIS-e, je bilo pomembno opozorilo, da morajo tovrstne narodnostne organizacije, kljub določenim pomanjkljivostim, tudi v prihodnje ostati v najučinkovitejši možni obliki. Glede novih pristojnosti enakopravnega soodločanja narodnostnih samoupravnih skupnosti je Družbeni svet predlagal soodločanje pri načrtovanju gospodarskega in družbenega razvoja narodnostno mešanega območja, sodelovanje pri odločitvah na področju usposabljanja lastnih kadrov skupnosti in pri odločitvah o kadrovske politiki omenjenega območja ter sodelovanje pri odločitvah v zvezi z oblikovanjem narodnostnih značilnosti območij, kjer so pripadniki avtohtone narodne skupnosti živeli. O stikih pripadnikov avtohtonih narodnih skupnosti s svojim matičnim narodom je Družbeni svet menil, da teh ne bi bilo smotno omejevati zgolj na kulturno-jezikovno področje, temveč bi jih bilo treba razširiti na vsa področja možnega sodelovanja, tudi na gospodarska vprašanja. Ker so veljavne ustavne in zakonske določbe prejudicirale, da način soodločanja narodnostnih samoupravnih skupnosti urejajo njihovi lastni in občinski statuti, je omenjeno republiško posvetovalno telo v zvezi s tem predlagalo, da je zaradi izkušenj v prejšnjih letih, ko so se dogajale nedosle-

dnosti, treba uzakoniti obveznost soodločanja narodnostnih skupnosti z ustavo. Z vidika poznejših odločitev zakonodajnih organov je bil zelo pomemben predlog Družbenega sveta, da je treba republiško ustavo dopolniti z določbo, ki bo zagotavljala ustrezno zastopanost pripadnikom avtohtonih narodnih skupnosti v Skupščini SRS, kar se bo uredilo v okviru volilne zakonodaje.¹⁰

O stališčih in predlogih Družbenega sveta za vprašanja družbene ureditve je v maju 1989 razpravljala Komisija za narodnosti Skupščine SRS in sprejela naslednje usmeritve oziroma izhodišča za pripravo amandmajev k ustavi z vidika pravic avtohtonih narodnih skupnosti:

- pravice, ki jih zagotavlja Slovenija avtohtonim narodnim skupnostim, naj se ustrezno razširijo na vsa področja, ki so pomembna z vidika obstoja in razvoja omenjenih skupnosti; vse zagotovljene pravice naj se konkretno zapišejo v besedilo ustave;
- narodnostne samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo naj se preimenujejo in vsebina njihovega delovanja naj se razširi;
- statuti narodnostno mešanih občin naj določijo posebnosti posameznih skupnosti;
- v ustavi naj se poudarita pomen avtohtonosti narodnih skupnosti in pomen uresničevanja posebnih pravic, ne glede na število pripadnikov narodnih skupnosti;
- predlagali so, da se razmisli o možnosti dopolnitve ustavnega besedila glede obveznosti pri izobešanju zastav obeh avtohtonih narodnih skupnosti;
- predlagali so dopolnitev 338. člena tedaj veljavne ustave glede izvolitve in vključenosti predstavnikov narodnosti v delo zborov Skupščine SRS.¹¹

Član Ustavne komisije iz vrst madžarske narodnosti, sicer priznani lendavski pravnik Ferenc Hajós (pozneje prvi veleposlanik Republike Slovenije na Madžarskem), je v svojih razpravah poudaril pomen zastopanosti avtohtonih narodnih skupnosti v predstavniških organih na državni in občinski ravni ter potrebo po nadgradnji zakonodaje z vidika učinkovitosti delovanja narodnostnih samoupravnih interesnih skupnosti kot enakovrednih subjektov pri soodločanju z občinskimi skupščinami o vsebinah, za katere so veljale skupne pristojnosti.¹²

¹⁰ ARS, SI AS 1115, AŠ 1416, Sign.: 018–1. IV. mapa, Nekatera temeljna vprašanja položaja in delovanja samoupravnih interesnih skupnosti pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti (Poročilo Družbenega sveta za vprašanja družbene ureditve SRS; datum posredovanja: 11. 4. 1989).

¹¹ ARS, SI AS 1115, AŠ 1921A, Sign.: 0610/3, Zapisnik 29. seje Komisije za narodnosti Skupščine SRS z dne 15. 5. 1989.

¹² Ágnes Botka, "Közös ihletünk a nemzet", *Népiújság*, 16. 6. 1989, št. 23, str. 3.

Ferenc Hajós (1935), dolgoletni aktivist in pravni strokovnjak madžarske narodne skupnosti, v mandatu 1986–1990 član Republiške ustavne komisije, v času sprejemanja nove slovenske ustave (1990–1991) strokovnjak Ustavne komisije, po letu 1992 je postal prvi veleposlanik Republike Slovenije na Madžarskem (*A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezetségének 35 éve*, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet (Lendava, 2010), str. 27)

Predsednik Skupščine SRS v mandatu 1986–1990 Miran Potrč je v okviru praznovanja 30-letnice dvojezičnega šolstva 21. maja 1989 v Lendavi glede politične participacije avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti poudaril, da se bo moralo v okviru sprejetja predlaganih ustavnih amandmajev urediti zastopstvo madžarske in italijanske narodne skupnosti ter da bodo morali biti predstavniki avtohtonih narodnih skupnosti izvoljeni v najvišje državne in občinske organe v okviru splošnih tajnih volitev. Podprl je tudi zagotovitev gospodarskih projektov, ki bodo pozitivno vplivali na obstoj in razvoj narodnih skupnosti ter se zavzel za širitev sodelovanja omenjenih skupnosti z matičnim narodom.¹³

Komisija za narodnosti Skupščine SRS je na seji 31. maja 1989 sprejela skorajda dokončne predloge amandmajev k Ustavi SRS, ki so se nanašali na avtohtono italijansko in madžarsko narodno skupnost, ter jih predlagala v sprejem Ustavni komisiji Skupščine SRS oziroma posredno zborom Skupščine SRS.¹⁴ Vsi trije zbori Skupščine SRS so na svojih sejah 27. septembra 1989 sprejeli ustavne amandmaje k Ustavi SRS, v okviru katerih sta bila pripadnikom italijanske in madžarske naro-

¹³ Miran Potrč, "A kölcsönös bizalom és együttélés iskolája, *Népújság*, 26. 5. 1991, št. 20, str. 1., 3.

¹⁴ ARS, SI AS 1115, AŠ 1921A, Sign.: 0610/3, Zapisnik 30. seje Komisije Skupščine SRS za narodnosti z dne 31. 5. 1989.

dne skupnosti zagotovljena ustrežna zastopanost v skupščinah občin, kjer so ti avtohtono prebivali, in izvolitev vsaj enega predstavnika oziroma delegata vsake omenjene skupnosti v vseh treh zborih Skupščine SRS.¹⁵ V okviru sprejetih amandmajev je bila poleg celovite nadgradnje 251. člena Ustave SRS zagotovljena ohranitev organizacij obeh avtohtonih narodnih skupnosti, torej narodnostnih samoupravnih skupnosti, ki so med drugim pridobile dodatne pristojnosti na področju gospodarske in razvojne dejavnosti narodnostno mešanega območja ter glede ohranjanja specifičnih narodnostnih značilnosti omenjenega območja in usmerjanja kadrovske politike. Narodnostne samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo so se preimenovali v "samoupravne narodnostne skupnosti".¹⁶

Po izvedbi demokratičnih volitev, kar je bilo omogočeno s sprejetjem ustavnih amandmajev, je sodilo med najpomembnejše naloge novoizvoljene oblasti sprejetje nove slovenske ustave. V predlogu Predsedstva Republike Slovenije z dne 25. junija 1990, da se začne postopek za sprejem nove ustave, so med najpomembnejšimi vsebinskimi sklopi in nalogami, ki jih bo treba opredeliti, zapisali tudi, da "ustavnopravno je treba varovati pravice narodnostnih manjšin v Sloveniji in opredeliti odgovornost slovenske države za Slovence v zamejstvu in v tujini".¹⁷ Na osnovi tega je Komisija za narodnosti Skupščine Republike Slovenije na svoji seji 12. julija 1990 opozorila, da naj pripravljavci besedila nove ustave upoštevajo že doseženi nivo zaščite pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti v Republiki Sloveniji, ter pozvala, da pripravijo take določbe glede temeljnih načel varstva avtohtonih narodnih skupnosti, ki bodo omogočile zakonodajalcu, da sprejme zakone, s katerimi bo zagotovljena zaščita pred vsemi oblikami asimilacije omenjenih skupnosti.¹⁸ V skladu z Odlokom o ustanovitvi, nalogah, sestavi in številu članov Komisije Skupščine Republike Slovenije za ustavna vprašanja je Ferenc Hajós kot strokovnjak brez pravice glasovanja lahko sodeloval v imenu obeh omenjenih avtohtonih skupnosti pri pripravi nove slovenske ustave. Kot član komisije s strani madžarske skupnosti je bil imenovan Vilijem Sekereš, član Zbora združenega dela, s strani italijanske skupnosti pa Roberto Battelli, član (poslanec) v Družbenopolitičnem zboru.¹⁹

¹⁵ "Ustavni amandmaji k Ustavi SRS", *Uradni list SRS*, št. 32/89, 2. 10. 1989, amandma št. XXXVI 6. točka.

¹⁶ "Ustavni amandmaji k Ustavi SRS", *Uradni list SRS*, št. 32/89, 2. 10. 1989, amandma št. LV v celoti.

¹⁷ Miro Cerar (ur.) in Gorazd Perenič (ur.), *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I. zvezek, Državni zbor Republike Slovenije (Ljubljana, 2001), str. 63–67 (dalje: Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I).

¹⁸ Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije (ADZRS), Zapisniki sej Komisije Skupščine Republike Slovenije za narodnosti za obdobje maj 1990–december 1991 (Zapisniki KSRSN), Zapisnik 1. seje Komisije za narodnosti z dne 12. 7. 1990.

¹⁹ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I, str. 17–19.

V prvotnem delovnem besedilu osnutka nove slovenske ustave so v 4. členu zapisali, da Republika Slovenija "varuje pravice narodnih manjšin in etničnih skupin", pri čemer je bilo poimenovanje avtohtonih narodnih skupnosti za "manjšine" s strani predstavnikov omenjenih skupnosti označeno za korak nazaj v primerjavi s terminologijo veljavne "socialistične" ustave. Glede uporabe uradnega jezika na narodnostno mešanih območjih in pravice do izražanja narodne identitete je bila v omenjenem osnutku formulacija z vidika madžarske in italijanske narodne skupnosti korektna. V besedilu delovnega osnutka nove ustave je bila pravica "narodnih manjšin" do izobraževanja v svojem maternem jeziku zapisana v okviru posebnega člena. Temeljni "narodnostni" člen je bil v okviru delovnega osnutka oblikovan na naslednji način:

63. člen (posebne pravice italijanske in madžarske narodne manjšine) / Italijanom in Madžarom je kot pripadnikom avtohtonih narodnih manjšin v Republiki Sloveniji zajamčena pravica, da svobodno uporabljajo svoj jezik, izražajo in razvijajo svojo nacionalno kulturo ter v ta namen ustanovljajo organizacije in uporabljajo svoje narodne simbole. / Z zakonom se določi način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske manjšine ter območja, kjer avtohtono živijo skupaj s pripadniki slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne manjšine ter tiste pravice, ki jih pripadniki narodnih manjšin uresničujejo tudi zunaj teh območij. / Pravice pripadnikov italijanske in madžarske narodne manjšine so zajamčene ne glede na njihovo število. / Pripadniki italijanske in madžarske narodne manjšine lahko ustanovijo na območjih, kjer ti narodnosti živita, svoje samoupravne narodnostne skupnosti. Republika Slovenija lahko pooblasti te skupnosti za opravljanje določenih nalog iz pristojnosti države.²⁰

Prve ocene v okviru organov madžarske narodnosti so bile, da je v primerjavi z veljavno "socialistično" ustavo, ki se je s sprejetimi amandmaji vsebinsko bistveno nadgradila, osnutek nove "demokratske" ustave dokaj pomanjkljiv in zagotavlja nižjo raven zaščite avtohtonih narodnih skupnosti. Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (PMSNS) je ob javni objavi zaskrbljujočih vprašanj zahtevala dopolnitev osnutka ustave. Postavila je predvsem naslednji vprašanji: Ali ne bodo več državotvorna skupnost slovenske družbe, kot je to zagotavljala "stara" ustava? Kakšna bo usoda dvojezičnega šolstva in stikov z matičnim narodom ter narodnostne informativne dejavnosti, založniške dejavnosti in zastopstva v predvidenem enodomnem parlamentu? PMSNS je jasno zahtevala ohranitev že prej zagotovljene ravni v osnovnem ustavnem

---

²⁰ Prav tam, str. 69–102.

besedilu.²¹ Janez Dular, minister za Slovence po svetu in narodne skupnosti v Sloveniji, se je s stališčem in zahtevami madžarske narodne skupnosti seznanil ter je pričakovanja prekmurskih Madžarov, ki jih je tudi sam podprl, posredoval Ustavni komisiji Skupščine Republike Slovenije.²²

Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) je 8. oktobra 1990 na to temo organiziral okroglo mizo v prostorih Skupščine Republike Slovenije. Na celodnevem simpoziju so sodelovali ugledni politiki in pravni strokovnjaki ter predstavniki narodnih skupnosti in sodelavci različnih strokovnih ustanov. Predsednik Skupščine Republike Slovenije dr. France Bučar je v uvodnem pozdravu poudaril, da je pri urejanju položaja narodnih skupnosti v novih družbenih okoliščinah treba gledati z zornega kota "prihodnosti Evrope z vidika zatona nacionalnih držav", kjer naj bi bila kompleksnost družbe povezana z notranjo diferenciacijo. Takratni direktor INV-ja dr. Miran Komac je izpostavil pomen pravne ureditve statusa teritorija, kjer so pripadniki omenjenih skupnosti avtohtono prebivali, kot tudi njihovo številčno dimenzijo ter pomen jezika, identitete, kulture, zgodovinskega spomina, ekonomsko strukturo, medetnične odnose, odnos narodnih skupnosti z njihovimi matičnimi narodi in vprašanje njihove zastopanosti na vseh ravneh.²³ Na osnovi diskusije so sodelavci INV-ja pripravili pripombe in predloge glede dopolnitve osnutka Ustave Republike Slovenije na področju urejanja in zagotavljanja pravic ter stabiliziranja položaja italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki so jih strnili v naslednjih treh vsebinskih sklopih:

1. Nova ustava in zakonodaja morata ohraniti vsaj sedanjo raven urejanja in uresničevanja pravic in položaja narodnosti (narodnih manjšin) ter drugih etničnih skupnosti in njihovih pripadnikov, s tem pa tudi obstoječe odgovornosti širše družbene skupnosti in države za njihovo uresničevanje; kjer pa je le mogoče, je treba težiti k izboljšanju in višji ravni njihove ureditve in uresničevanja.
2. Temeljne pravice morajo biti opredeljene v novi slovenski ustavi, ustavni zakon in zakonodaja pa naj jih nato ustrezno razčlenita in določita način njihovega uresničevanja. Že pri sprejemanju ustave, še zlasti pa pri pripravljajanju, oblikovanju in sprejemanju zaščitne zakonodaje, je treba uveljaviti načelo, da so v ureditev sprejete le takšne rešitve, s katerimi se strinjajo tudi same narodnosti, in v skladu s sprejetimi opredeli-

²¹ Jolán Novák Császár, "Biztosítják-e a nemzetiségi különjogokat?", "Szeptemberi alkotmányos kétfelvetés", *Népiújság*, 21. 9. 1990, št. 36, str. 5.

²² Jolán Novák Császár, "A miniszter támogatja a nemzetiség követeléseit", *Népiújság*, 28. 9. 1990, št. 37, str. 2.

²³ Miran Komac, "Uvod", v: *Narodnost – manjšina ali skupnost: urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji. Razprave in gradivo 24*, ur. Miran Komac (Ljubljana, 1990), str. 17–20.

tvami ter ustavno in zakonsko ureditvijo tudi druge etnične skupnosti. V okviru možnosti je pri opredeljevanju možnih rešitev treba upoštevati zlasti predloge teh skupnosti.

3. Pri urejanju in uresničevanju pravic in položaja narodnosti, drugih etničnih skupnosti in njihovih pripadnikov je treba uveljaviti tako imenovani "pozitivni koncept" njihovega urejanja, ki kot subjekte pravic opredeljuje tako narodnostne skupnosti (kot kolektivne subjekte) kot njihove pripadnike (posameznike), hkrati pa predvideva tudi odgovornost širše družbene skupnosti ter države in njenih organov za njihovo uresničevanje in zagotavljanje. Temeljno izhodišče tega koncepta je, da manjšinske narodnostne skupnosti kot kolektivni subjekti in njihovi pripadniki potrebujejo posebne pravice in zaščito, zato da bi lahko zagotovili njihovo družbeno enakopravnost. Za celovito uresničevanje "pozitivnega koncepta", ki se postopoma uveljavlja tudi na mednarodni ravni, pa je treba zagotoviti tako celovito uresničevanje vseh individualnih pravic in svoboščin človeka kot tudi celovito uresničevanje vseh kolektivnih pravic posameznih kolektivnih subjektov.²⁴

Pripombe in predlogi predstavnikov avtohtonih narodnih skupnosti, ki so jih v zvezi z besedilom prvotnega delovnega osnutka slovenske ustave – formalno in neformalno – predstavili predstavnikom najvišjih državnih organov, ter vsebinska razprava in stališča na omenjeni "okrogli mizi" so glede nekaterih pomembnih vsebinskih vprašanj odločilno vplivali na "uradni" osnutek nove slovenske ustave, ki so ga vsi trije zbori Skupščine Republike Slovenije sprejeli 12. oktobra 1990. Med splošnimi določbami osnutka je bilo v primerjavi s prvo različico, če upoštevamo tudi variantni predlog Ustavne komisije, bolj poudarjeno, da Republika Slovenija varuje in zagotavlja – med drugimi – pravice "avtohtone italijanske in madžarske manjšine". V primerjavi s prvotnim besedilom je bila v potrjenem besedilu osnutka ustave dopolnjena tudi določba glede svobodnega izražanja narodne pripadnosti. V 59. členu je bil dodan nov stavek, ki je opredelil, da se nihče ni dolžan izjavljati, kateremu narodu ali narodni manjšini pripada, niti se opredeliti za konkretno narodno pripadnost, kar je bilo dobrodošlo zaradi dokaj velikega števila oseb, ki so izhajale iz tako imenovanega narodnostno mešanega zakona in bi se težko izrekle zgolj za "eno stran". Hkrati pa je tovrstna možnost potencialno spodbujala narodno neopredeljenost populacije, ki je izhajala iz mešanih zakonov, kar lahko z vidika

---

²⁴ ARS, SI AS 1115, AŠ 1416, Sign.: 018–1, IV. mapa, Sklepno poročilo, predlogi in sklepi Inštituta za narodnostna vprašanja na podlagi razprave na okrogli mizi: "Narodnost – manjšina ali skupnost?" o urejanju, uresničevanju in varstvu pravic narodnosti v Republiki Sloveniji v novi ustavi (pripravil: Mitja Žagar, datum: 9. 10. 1990).

demokratičnosti nedvomno ocenimo za ustrezno, glede organiziranja življenja narodnih skupnosti pa je – kot to poznamo iz izkušenj poznejših let – lahko pomenilo tudi težave. V osnovnem besedilu 63. člena, ki je urejal posebne pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti, se je namesto poimenovanja "narodne manjšine" prvič pojavila besedna zveza "narodne skupnosti". V zvezi z zajamčenimi pravicami avtohtonih narodnih skupnosti so navedli, da "razvijajo gospodarske dejavnosti in dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva, da oblikujejo in razvijajo svoje šolstvo ter da gojijo odnose s svojim matičnim narodom. Republika oz. država jih pri tem gmotno in moralno podpira". Na koncu omenjenega člena osnutka slovenske ustave so dodali nov odstavek, ki je nastal na osnovi zahtev avtohtonih narodnih skupnosti po nedvoumni ureditvi njihove zastopanosti na državni (republiški) in lokalni ravni. Omenjeni odstavek se je glasil: "Italijanska in madžarska narodna skupnost morata biti neposredno zastopani v lokalni samoupravi in v državnem zboru."²⁵

V okviru madžarske narodne skupnosti, prvenstveno na sejah organov narodnostnih samoupravnih skupnosti, se je po seznanitvi s sprejetim osnutkom ustave nadaljevala razprava o upoštevanju njihovih zahtev. Ob delnem upoštevanju predlogov madžarske narodne skupnosti je Komisija za narodnosti Skupščine Republike Slovenije uskladila besedilo, ki je izražalo večino želja glede položaja in varstva pravic madžarske in italijanske narodne skupnosti. Vsi trije zbori Skupščine Republike Slovenije so v decembru 1990 obravnavali dokument "Informacija o problematiki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji", ki ga je pripravila in predlagala Komisija za narodnosti Skupščine Republike Slovenije na osnovi sklepov njene omenjene seje, kjer so zelo podrobno analizirali člene osnutka nove slovenske ustave, ki so se nanašali na avtohtoni narodni skupnosti, in predlagali konkretne dopolnitve.²⁶

Komisija za narodnosti je v okviru priprave omenjene "informacije" tudi ugotovila, da kljub pozitivni naravnosti Republike Slovenije do narodnostnega vprašanja poteka močan proces asimilacije avtohtonih narodnih skupnosti. Člani komisije so bili mnenja, da so razlogi za tako stanje v veliki meri v nedoslednosti, ki je obstajala med normativno ureditvijo zaščite narodnih skupnosti in njenim konkretnim izvajanjem. Da bi ta negativni proces zaježili oziroma upočasnili, so predlagali zagotovitev vseh pogojev, da bi narodne skupnosti kot kolektivni subjekti postali dejavniki lastnega razvoja, kar bi lahko dosegli le v primeru, če bi "razvoj narodnih skupnosti postal sestavni del strategije razvoja Republike Slovenije". Zbori Skupščine Republike Slovenije so v

²⁵ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I, str. 103–140.

²⁶ ADZRS, Zapisniki KSRSN, Zapisnik 5. seje Komisije za narodnosti z dne 26. 11. 1990.

zvezi s tem sprejeli sklepe, v katerih so določili, da mora veljavna raven ustavne in zakonske zaščite avtohtonih narodnih skupnosti predstavljati izhodišče njihovega nadaljnega urejanja. Sprejeli so tudi sklep, da v okviru procesa popolne osamosvojitve Republike Slovenije država prevzame nase vse obveznosti, ki so izhajale iz mednarodnih sporazumov, ki jih je sklenila Socialistična federativna republika Jugoslavija, in so se nanašale na italijansko in madžarsko narodno skupnost. Skupščina Republike Slovenije je sprejela sklep tudi o tem, da "Republika Slovenija bo sodelovala pri oblikovanju in pozneje tudi ratificirala sodobne mednarodne dokumente evropskega in univerzalnega značaja, ki se nanašajo na zaščito pravic in položaj narodnih manjšin".²⁷

V naslednjih mesecih, ko so se vrstili izredno pomembni dogodki v okviru procesa slovenskega osamosvajanja, v katerega so se aktivno vključile tudi madžarska narodna skupnost in njene organizacije, je priprava besedila nove slovenske ustave potekala v ožjih strokovnih krogih in delovnih skupinah Ustavne komisije ter na sejah Ustavne komisije same. Na 28. seji Komisije za ustavna vprašanja, ki je potekala 11. aprila 1991, se je razvnela polemika glede uporabe najoptimalnejšega termina za narodni skupnosti v besedilu ustave. Priznani pravnik dr. Ljubo Bavcon, sodelavec delovne skupine, ki je pripravljala ustavno besedilo, je v zvezi z uporabo omenjenega termina povedal, da so o tem vprašanju v ožjih strokovnih krogih veliko razpravljali, in pokazalo se je, da tudi ob analiziranju "mednarodnega" izrazoslovja ni bilo mogoče najti splošno veljavne in enotno uporabljene besedne zveze. Predsednik Skupščine Republike Slovenije France Bučar je kot član Ustavne komisije dal prednost terminu "narodna skupnost". Nekateri člani komisije so bili kljub omenjenim argumentom drugačnega mnenja in so predlagali rešitev "narodna manjšina oziroma manjšina", spet drugi so izrazili zadržanost do predlaganih rešitev in predlagali, da se z odločitvijo nekoliko počaka. Slednje se je tudi zgodilo (zato je bil termin "narodna skupnost" dokončno usklajen šele na zadnji seji Ustavne komisije, zgolj štiri dni pred sprejetjem nove ustave, torej 19. decembra 1991).²⁸

Ker so se v javnosti v okviru javne razprave in tudi s strani nekaterih razpravljavcev na sejah Ustavne komisije pojavile dileme in napačne interpretacije v zvezi z razumevanjem in razlaganjem tako imenovanih posebnih pravic ter tem, komu naj bodo te namenjene, in ki so bile pretežno opredeljene v 63.

---

²⁷ ARS, fond Vlada Republike Slovenije, Urad za narodnosti (8/27. 1983-90), AŠ 39, Informacija o problematiki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, Mnenje Izvršnega sveta RS k dokumentu Informacija o problematiki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji z dne 4. 12. 1990, Javna objava sklepov Skupščine Republike Slovenije v zvezi z dokumentom Informacija o problematiki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji z dne 13. 12. 1990.

²⁸ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990-1991)*, I, str. 284-292.

členu potrjenega osnutka ustave, je član omenjene komisije Roberto Battelli na 28. seji tega organa razložil, da gre za nesporazum, če se v primeru pozitivne diskriminacije govori o več pravicah. Pojasnil je, da pripadniki avtohtonih narodnih skupnosti kot posamezniki z zagotavljanjem omenjenih možnosti ne uživajo več pravic kot ostali državljani, tako imenovane posebne pravice zgolj omogočajo približevanje enakopravnosti, ki jih kot "manjšine" z vidika maternega jezika, kulture in ohranjanja svojih običajev sicer ne bi mogli imeti. Retorično se je vprašal, ali pomeni več pravic, da se narodnostnim skupnostim zagotavljajo pravice do šole, lastnega časopisa in založniške dejavnosti, namreč vse to imajo tudi pripadniki večinskega naroda v svojem maternem jeziku. Ljubo Bavcon je v zvezi z interpretacijo pozitivne diskriminacije oziroma zagotavljanja tako imenovanih posebnih pravic avtohtonim narodnim skupnostim in umeščanja te vsebine v širši kontekst pravnega reda države menil, da gre v tem primeru za nivo zagotavljanja pravic, ki s strani večine morajo biti zagotovljene zato, ker so "naslovniki" manjšinske skupnosti, ki so zaradi okolja, v katerem živijo, pa tudi zaradi svoje majhnosti, ogrožene. Poudaril je, da tudi če ne gre za nobeno nasilje ali nasilno raznarodovanje zoper njih, so okoliščine, kjer živijo, objektivno takšne, da delujejo asimilacijsko. Tako imenovane posebne pravice država mora zagotoviti, da se asimilacijski proces v njihovem primeru ne dogaja ali da se uveljavlja v najmanjši možni meri. Bavcon se je v zvezi s tem, na koga se nanašajo "posebne pravice", vprašal, ali morata v Sloveniji takšen privilegiran status dobiti samo madžarska in italijanska narodnostna manjšina ali naj bi ta pripadal tudi Romom (kar so nekateri člani ustavne komisije poudarjali). V drugo skupino narodnih in etničnih skupnosti je Bavcon prišteval vse druge skupnosti v Sloveniji, ki po narodni pripadnosti niso bile Slovenci. Vsem skupnostim, ki so spadale v to skupino, je bila država po njegovem mnenju dolžna zagotoviti dve stvari. Kot prvo je omenil socialno integracijo, kot drugo pa obveznost, da se prepreči pritiske prepovedi, ki bi onemogočale ali preprečevale določen sklop človekovih pravic in temeljnih svoboščin, na primer organiziranje političnih strank, društev, ustanovitev šol, vrtcev, vendar brez materialne obveznosti Republike Slovenije (lahko pa z materialno pomočjo njihove matične države). V prihodnje pa bi bilo po mnenju Bavcona primerno in zaželeno, da jim tudi Slovenija pomaga materialno. Ciril Ribičič je bil mnenja, da bi morali uveljavljanje pravic drugih narodnih skupnosti uresničevati na način, ki ne bo ogrožal ali zmanjšal pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti, zato se je zavzel, da 63. člen osnutka ustave ostane v nedotaknjeni obliki in naj velja zgolj za omenjeni dve skupnosti. S tem predlogom je želel opozoriti na že prej sprejeti sklep Ustavne komisije v okviru obravnave državne ureditve Republike Slovenije. Komisija za ustavna vprašanja je namreč že prej sklepala o tem, da se bo z ustavnim zakonom uredilo način zastopstva Romov, po drugi različici pa je dopuščala

možnost ureditve omenjenega vprašanja tudi v primeru drugih narodnih oziroma etičnih skupin.²⁹

Glede oblikovanja "osrednjega" narodnostnega člana – ki je bil v fazi obravnave osnutka ustave 63. člen, v besedilu dokončno sprejetega ustavnega besedila pa 64. člen – je potekala pomembna razprava na seji Komisije za ustavna vprašanja Skupščine Republike Slovenije, in sicer 9. maja 1991. Dve bistveni vsebinski dopolnitvi 63. členu v primerjavi z določbami prejšnje ustave sta bili možnost razvoja gospodarske osnove narodnih skupnosti in obveza, da odločitve, ki se nanašajo na avtohtoni narodni skupnosti, ne morejo biti sprejete brez njunega soglasja. Glede statusa narodnostnih samoupravnih skupnosti, o čemer je tudi tekla pestra razprava, je Ciril Ribičič v zvezi z možnostjo njihovega izenačevanja z morebitnimi ostalimi narodnostnimi organizacijami, ki so se lahko oblikovale na osnovi občne pravice o združevanju, menil, da to ni mogoče. Poudaril je, da gre v primeru narodnostnih samoupravnih skupnosti za nekaj več kot pri vseh drugih možnih oblikah organiziranja. Menil je, da so narodnostne samoupravne skupnosti "specifična organizacijska oblika kulturne avtonomije narodnosti, ki ni primerljiva z drugimi". Ferenc Hajós je na omenjeni seji, kljub temu da želje narodnih skupnosti še niso bile zadovoljene, v imenu madžarske narodne skupnosti glede pristopa k reševanju te vsebine izrazil zadovoljstvo, da so se v Sloveniji – tako pri sprejemanju prejšnje oziroma tedaj veljavne ustave kot tudi v osnutku novega ustavnega besedila – odločili za pozitiven koncept oziroma pozitivno diskriminacijo ureditve pravnega varstva avtohtonih narodnih skupnosti.³⁰

Malo pred koncem poteka moratorija, ki je bil dogovorjen v okviru Brionskega sporazuma, je Komisija Skupščine Republike Slovenije za narodne skupnosti 9. septembra 1991 kot posebno točko dnevnega reda obravnavala "problematiko madžarske narodnosti", v okviru katere se je govorilo tudi o ustavnem položaju avtohtonih narodnih skupnosti v predlogu besedila nove slovenske ustave. Predstavniki madžarske narodne skupnosti so v zvezi s tem poudarili, da predlagano besedilo 63. členu osnutka slovenske ustave ni zadovoljilo niti madžarske niti italijanske narodne skupnosti. Opozorili so na določbe o preoblikovanju lokalne samouprave, kar bi bilo treba po njihovem mnenju definirati s posebnim občutkom glede definicije statusa in funkcije narodnostno mešanega območja oziroma narodnostno mešanih občin. Imeli so tudi več pripomb v zvezi z urejanjem izobraževa-

²⁹ Miro Cerar (ur.) in Gorazd Perenič (ur.), *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, II. zvezek, Državni zbor Republike Slovenije (Ljubljana, 2001), str. 667–681 (dalje: Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, II).

³⁰ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, II, str. 684–696.

Obisk dr. Franceta Bučarja, predsednika Državnega zbora Republike Slovenije pri madžarski narodni skupnosti v Lendavi, 3. decembra 1991 (z leve proti desni: Miklós Tomka – predsednik Skupščine Madžarske narodne skupnosti za prosveto in kulturo občine Lendava, dr. France Bučar, Jože Zupančič – predsednik Zbora združenega dela Skupščine RS, Vilmos Szekeres – poslanec madžarske narodne skupnosti v zboru združenega dela SRS) (*Népiújság*, 13. 12. 1991, št. 48, str. 5)

nja narodnih skupnosti, predvsem zaradi posebnosti, ki so bile pomembne z vidika dvojezičnega šolskega modela. Kot splošno stališče glede priprave nove ustave so predstavniki madžarske narodne skupnosti predlagali takšen pristop k ureditvi varstva pravic avtohtonih narodnih skupnosti, da bodo sprejete določbe omogočale nadaljnji razvoj narodnih skupnosti in da se pri tem upošteva, "da tudi narodne skupnosti vstopajo v reformo na eni strani, medtem ko vstopanje države Slovenije v Evropo poteka simbolno na drugi strani".³¹

Skupščina PMSNS je 22. novembra 1991 razpravljala o delovnem predlogu nove slovenske ustave, prvenstveno o tistih členih oziroma določbah, ki so se nanašale na pravice in položaj avtohtonih narodnih skupnosti. Predstavniki krovne organizacije prekmurskih Madžarov so izrazili zadovoljstvo glede načelnega pristopa pristojnih državnih organov do urejanja ustavnega položaja in pravne zaščite narodnih skupnosti, kar se je moralo urediti tudi v novi ustavi, vsaj na že zagotovljeni ravni. Opozorili so tudi na dotedanjo slabo prakso, da v

³¹ ADZRS, Zapisniki KSRSN, Zapisnik 9. seje Komisije za narodnosti z dne 9. 9. 1991.

preteklosti nekatere ustavno in zakonsko zagotovljene pravice niso bile uresničene, obstajala je namreč bojazen, da bo tako tudi po sprejetju nove ustave. Ker se je predvidevalo, da se bo v Prekmurju namesto dotedanjih dveh "velikih" občin ustanovilo več manjših lokalnih enot (občin), je Skupščina PMSNS sprejela predlog, da naj se z ustavno določbo prepreči sleherno spreminjanje mreže oziroma organiziranost lokalnih skupnosti, kar bi negativno vplivalo na zagotavljanje in uresničevanje pravic avtohtonih narodnih skupnosti. Da je bila omenjena bojazen upravičena, so pokazala poznejša leta, ko je madžarska narodna skupnost, tudi zaradi notranjih trenj in nesoglasij, "pristala" v petih občinah. Skupščina PMSNS je na omenjeni seji opozorila tudi na pomembno nedoslednost, da predlog besedila nove ustave avtohtonih narodnih skupnosti ni obravnaval kot "državotvornih subjektov", kar so v primerjavi s tedaj veljavno ustavo šteli za bistveno nazadovanje oziroma zmanjšanje ravni že doseženih narodnostnih pravic.³²

Na negotovosti glede dokončnega besedila nove slovenske ustave z vidika madžarske narodne skupnosti, ki jih ni bilo malo niti neposredno pred sprejetjem omenjenega dokumenta, so 3. decembra 1991 v Lendavi predstavniki omenjene skupnosti opozorili predsednika Skupščine Republike Slovenije Franceta Bučarja. Tedanja predsednica PMSNS in poslanka Mária Pozsonec je poudarila, da so bile določbe v predlogu ustave, ki so se nanašale na status in pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti na začetku meseca decembra 1991 še zmeraj "precej zamegljene". Predstavniki madžarske skupnosti so poudarili, da 64. člen sicer zagotavlja možnost ustanovitve narodnostnih oziroma dvojezičnih šol na osnovni in srednji ravni, vendar pa v predlogu ni bilo pravih zagotovil glede financiranja in finančne stabilnosti omenjenih ustanov. Tudi vprašanje zastopanosti predstavnikov avtohtonih narodnih skupnosti v organih lokalnih skupnosti (občinah) je bilo v predlogu ustave po mnenju predstavnikov madžarske narodne skupnosti – v nasprotju z zastopstvom na državni ravni – nedorečeno oziroma pomanjkljivo definirano. Podobno pomanjkljiva je bila po njihovem mnenju tudi umestitev narodnostnih samoupravnih skupnosti v sistem odločanja na lokalni ravni. Predsednik France Bučar je v svojem odgovoru pojasnil, da glede oblikovanja strukture nove lokalne samouprave ne želijo v nobenem primeru posegati v spontanost procesa, ker je po njegovem mnenju predlog ustave zagotavljal možnost ustanavljanja občin od spodaj navzgor. V zvezi z ureditvijo pravic narodnih skupnosti v ustavi je predsednik France Bučar svoje mnenje in stališče povzel na naslednji način:

---

³² Zsuzsanna Báti Konc, "A készül6 alkotmány és a kisebbség", *Népiújság*, 29. 11. 1991, št. 46, str. 5.

Sem mnenja, da ni najbolj primerno govoriti o zaščiti madžarske narodne skupnosti, ker njene pripadnike smatramo za sestavni del naše skupnosti. Bistveno je, da mi zagotovimo možnosti narodni skupnosti, da dejansko postane sestavni del naše cele skupnosti. Po mojem mnenju je izraz 'narodna manjšina' neprimeren, čas ga je povozil. V tem kontekstu smo govorili tedaj, torej uporaba tega izraza je bila aktualna takrat, ko smo začeli določati narodne meje. V okviru tedanjega procesa so nastajale narodne manjšine. Mi se pa moramo približati takšnim družbenim okoliščinam, ko manjšin več ne bo. Mi moramo preprosto ukiniti državne meje. Moramo ustvariti takšno evropsko družbo, ki je znotraj ne bodo delile meje. Če želimo namreč doseči popolno harmonijo v družbi, tedaj ne bomo mogli govoriti o prvo- in drugorazrednih državljanih. Zato je tudi naš interes, torej interes slovenske družbe, da se bodo narodne skupnosti počutile kot njen sestavni del. Ko smo ustanovili našo slovensko državo, je ta postala tudi država pripadnikov madžarske narodne skupnosti, če si tega seveda želijo. In če živimo v isti državi, je normalno, da med državljanji mora biti enakopravnost. To je seveda pravno tolmačenje tega vprašanja, dejansko pa moramo za narodne skupnosti storiti bistveno več. Ni dovolj zgolj v ustavo zapisati pravice in posebno varstvo narodnih skupnosti, mi moramo nadgraditi možnosti ohranjanja madžarske narodne skupnosti. Pri tem morata obveljati iskrena želja in pripravljenost, da lahko madžarska narodna skupnost na tem območju ostane subjekt, kot dejansko tudi je. Menim, da to ni zgolj želja narodne skupnosti, temveč tudi širše družbe. Če želimo postati demokratična družba, če želimo priti v Evropsko skupnost, se moramo zavedati, da med nami ne more biti nobenih razlik. Da to dosežemo, za to moramo dejansko narediti določene korake.³³

Uradni predlog nove slovenske ustave je ostal v 5. in 11. členu nespremenjen, torej zagotovljeno je bilo, da država varuje in zagotavlja pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti ter da je na območju občin, v katerih živita italijanska ali madžarska skupnost, uradni jezik tudi njun materni jezik. V predlogu ustave je bil osrednji 64. člen nadgrajen z vsemi vsebinami, razen določb o zastopnosti narodnih skupnosti v državnem zboru, ki so jih predstavniki obeh narodnih skupnosti v okviru pogovorov v času razprave o osnutku in različicah predloga dogovorili s pristojnimi organi in strokovnjaki. Omenjeni člen je – razen termina "narodne manjšine", ki je bil pozneje spremenjen v "narodne skupnosti" – identičen besedilu člena v sprejetem dokončnem besedilu Ustave Republike Slovenije. Zagotovljeno zastopnost italijanske in madžarske narodne skupnosti v državnem zboru so – upravičeno – zapisali v 80. člen predloga ustave, ki je urejal sestavo in volitve najvišjega državnega zakonodajnega orga-

³³ Zsuzsanna Báti Konc, "Megmaradásunkról van szó", *Népiújság*, 13. 12. 1991, št. 48, str. 5.

na.³⁴ Komisija za narodnosti Skupščine Republike Slovenije je pred sprejetjem nove slovenske ustave razpravljala o njenem predlogu na svoji decembrski seji, ki je potekala 16. decembra 1991. Predsednik Komisije za narodnosti Roberto Battelli je poudaril, da sta bili obe avtohtoni narodni skupnosti v pretežni meri zadovoljni z besedilom 64. člena, ki je vseboval največ konkretnih določb s področja tako imenovanih posebnih pravic omenjenih narodnih skupnosti, razen vloge, položaja in pristojnosti narodnih skupnosti v lokalni samoupravi. Menil je, da bo temu področju treba posvetiti večjo pozornost pri pripravi in sprejemanju posebnega zakona o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti. Poleg tega je predsednik komisije na omenjeni seji še povedal, "da se je termin narodne skupnosti s preglasovanjem v Ustavni komisiji spremenil v termin narodni manjšini in da so bili kriteriji za sprožitev postopka spremembe ustave spremenjeni in so postali izredno strogi".³⁵

Milan Kučan, nekdanji predsednik Republike Slovenije, se je ob robu odprtja pomembnega gospodarskega obrata TIO v Dobrovniku, in sicer 15. decembra 1991, sestal s predstavniki PMSNS. V zvezi z dokončnim besedilom predloga nove slovenske ustave je izjavil, da so bile določbe, ki so se v omenjenem temeljnem dokumentu države nanašale na avtohtoni narodni skupnosti, oblikovane v sodelovanju s predstavniki madžarske in italijanske narodne skupnosti, kar je ocenil za demokratičen način sprejemanja najpomembnejših odločitev. Poudaril je tudi, da bo zelo pomembno, kako se bodo v duhu določb nove slovenske ustave oblikovali in sprejemali področni zakoni, v okviru katerih bodo konkretizirane tako imenovane posebne pravice avtohtonih narodnih skupnosti. Menil je, da zaradi velikih sprememb v Evropi, tudi zaradi vojne na območju nekdanje Jugoslavije, predstavlja urejanje zaščite avtohtonih narodnih skupnosti poseben izziv, kar morajo imeti pred očmi tudi slovenska vlada in vsi drugi deležniki v Republiki Sloveniji, ki se s tem vprašanjem ukvarjajo. Posebej je izpostavil pomen vključevanja madžarske narodne skupnosti v načrtovanje gospodarskih projektov v Prekmurju in podporo prizadevanjem omenjene narodne skupnosti na področju novih naložb, kajti brez tega bo – po mnenju predsednika republike – težko zagotoviti obstoj in razvoj skupnosti. Podobnega mnenja je bil tudi glede nove lokalne organiziranosti, ki po njegovem mnenju mora upoštevati specifičnosti narodnostno mešanih območij. Ta pripomba je bil nadvse aktualna, ker se je januarja 1992 pristopilo k oblikovanju novega zakona o lokalni samoupravi oziroma občinah.³⁶

---

³⁴ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I, str. 141–174.

³⁵ ADZRS, Zapisniki KSRSN, Zapisnik 11. seje Komisije za narodnosti z dne 16. 12. 1991.

³⁶ Sándor Szűnyogh, "Az a társadalom demokratikus, amely védi a kisebbségeket", *Népiújság*, 10. 1. 1992, št. 1, str. 6.

Pogovor predsednika Republike Slovenije Milana Kučana s predstavniki madžarske narodne skupnosti v Lendavi 15. decembra 1991 (Osebni arhiv avtorja)

Komisija Skupščine Republike Slovenije za ustavna vprašanja je 19. decembra 1991 opravila zadnjo redakcijo predloga nove ustave in predloga ustavnega zakona za izvedbo Ustave Republike Slovenije. Na takratni seji so dokončno sprejeli in določili poimenovanje (termin) "narodna skupnost" v primeru italijanske in madžarske narodne skupnosti v novi slovenski ustavi.³⁷ Ustava Republike Slovenije, ki je bila sprejeta 23. decembra 1991, in njene najpomembnejše določbe, ki so se neposredno nanašale na pripadnike avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti ter na sistem zaščite njihovih kolektivnih in individualnih pravic, to vsebino urejajo v 5., 11., 61., 62., 64. in 80. členu. Takrat sprejete ustavne določbe so v nespremenjeni obliki veljavne vse do danes.³⁸ Besedilo, ki se v okviru ustave nanaša na avtohtoni narodni skupnosti, se je pozneje dopolnilo zgolj z 62.a členom, ki ureja znakovni jezik in jezik gluhoslepih.³⁹

³⁷ Cerar in Perenič, *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I, str. 175–179.

³⁸ "Ustava Republike Slovenije", *Uradni list RS*, št. 33/91-I z dne 28. 12. 1991.

³⁹ "Ustavni zakon o dopolnitvi II. poglavja Ustave Republike Slovenije – UZ62a", *Uradni list RS*, št. 92/21 z dne 8. 6. 2021.

Madžarska narodna skupnost in osamosvojitve Republike Slovenije

Ko je v drugi polovici novembra 1990 v Sloveniji prišlo do političnega soglasja glede razpisa referendumu o osamosvojitvi, je to postalo zanimivo vprašanje tudi v okviru madžarske narodne skupnosti. Ob splošni podpori referendumu se je na začetku pojavila tudi dilema, ali bo po morebitni osamosvojitvi slovenskega naroda status avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti ostal vsaj na enaki ravni, kot je bil do tedaj. Glede tega je bilo možno zaslediti nekaj zadržanosti pri izvoljenih predstavnikih madžarske narodne skupnosti in tudi v člankih narodnostnih medijev. Tedanje razpoloženje dobro ilustrira članek v madžarskem narodnostnem tedniku *Népujság* z dne 23. novembra 1990, v okviru katerega so prosili za mnenje nekaj vplivnih predstavnikov tedanjega političnega in strankarskega življenja v okolici Lendave. Med njimi ni bilo nobenega predstavnika madžarske narodne skupnosti, niti posameznika, ki bi se izrekal zgolj za pripadnika omenjene skupnosti. To je bilo s strani uredništva oziroma novinarjev omenjenega tednika komentirano na naslednji način:

Verjetno ste, spoštovani bralci, opazili, da med intervjuvanci ni nobenega pripadnika madžarske narodne skupnosti. Nismo jih naključno izpustili. Treba je javno poudariti, da so tako narodne manjšine kot praviloma tudi vse druge manjšinske skupnosti zelo previdne, ko prihaja do odločitve o takšnih vprašanjih. Do njihove zadržanosti ne prihaja zato, ker bi jih v sedanjem demokratičnem vzdušju kdor koli poklical na odgovornost zaradi njihovih izjav. Ta zadržanost je dosti bolj posledica tega, ker smo bili vzgojeni za negovanje sožitja, sožitje pa nikogar ne izključuje. Hkrati si želimo spoštovati odločitve večinskega naroda, torej Slovencev. In kje je pri vsem tem mesto pripadnikov narodne skupnosti? Trenutno še ne vemo.⁴⁰

Nekaj tednov pozneje je pristojna novinarka za spremljanje manjšinskih političnih zadev v madžarskem narodnostnem tedniku, ki je bila hkrati tudi funkcionarka narodnostne organizacije, glede odnosa narodnih skupnosti do slovenske osamosvojitve poudarila, da so pripadniki narodnih manjšin že večkrat izrazili simpatije glede odločitve slovenskih političnih subjektov in da narodne skupnosti spoštujejo pravico slovenskega naroda do osamosvojitve. Zapisala je tudi, da je bil edini pogoj narodnih manjšin, da so si lahko tudi po osamosvojitvi ohranili pravice, ki jih je že do tedaj zagotavljala ustava. Svoje razmišljanje je Jolán Novák Császár nadaljevala tako:

---

⁴⁰ Jolán Novák Császár, "Legyen-e és ha igen, mikor legyen plebiszcitum? Nemzeti kisebbség és a plebiszcitum", *Népujság*, 23. 11. 1990, št. 45, str. 2.

Na vprašanje, kako naj glasujejo pripadniki narodnih manjšin na plebiscitu, ne vemo in niti ne želimo neposredno odgovoriti, ker nikogar ne želimo nagovoriti, niti odvrniti od podpore. Zato javno deklariranega skupnega stališča madžarske skupnosti ne bomo sprejeli, želimo si namreč, da se sleherni pripadnik narodne skupnosti odloči na osnovi lastnega prepričanja. Nekaj je nedvomno: ne bomo odločali o tem, ali bomo še naprej narodna manjšina, temveč zgolj o tem ali bomo narodna manjšina oziroma narodnost v okviru samostojne slovenske države ali jugoslovanske federacije. Naš osnovni status se ne bo spremenil v nobenem primeru, kajti ostali bomo še naprej od matičnega naroda odcepljena narodna manjšina, ne glede na rezultat referendumu o slovenski osamosvojitvi. Nedvomno je, da nam je Slovenija do zdaj zagotavljala posebne pravice, zaradi česar je dobila tudi pohvalo mednarodne skupnosti. Če si bo Slovenija tudi v prihodnje želela glede tega ostati na dobrem glasu, kar je med drugimi lahko tudi nekakšna vstopnica v Evropsko skupnost, bodo že zagotovljene pravice narodnih skupnosti tudi v prihodnje ostale.⁴¹

Predsednik Predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan se je glede osamosvojitve na začetku decembra 1990 dolgo pogovarjal s predstavniki madžarske narodne skupnosti in jim obljubil, da bo novoizvoljeno republiško vodstvo storilo vse, da bodo pravice narodnosti v Sloveniji tudi v prihodnje v najširšem možnem smislu zagotovljene, pri čem je posebej izpostavil večjo finančno podporo skupnostim.⁴²

Kljub omenjenim dilemam lahko z gotovostjo trdimo, da se je razmerje pozitivno opredeljenih Madžarov približalo povprečni podpori na republiški ravni. Na območju lendavske občine, kjer je živel večina pripadnikov madžarske narodne skupnosti, je 88,3 % volilnih upravičencev glasovalo na referendumu, od teh pa jih je samostojno slovensko državo podprlo približno 85 %. V občini Murska Sobota je glasovalo 95,2 % volivcev, med njimi jih je 93,4 % podprlo samostojno pot Slovenije.⁴³ Neposredno pred razglasitvijo slovenske samostojnosti so predstavniki organizacij madžarske narodne skupnosti kljub izraženi zaskrbljenosti zaradi splošnih težav, ki so oteževale obstoj in razvoj sleherne narodne manjšine, poudarili pomen slovenske osamosvojitve z vidika širše družbene perspektive in izrazili upanje, da se bo model pravnega varstva narodnih skupnosti v novih okoliščinah nadgradil, naredilo pa se bo tudi več na področju uresničevanja zagotovljenih pravic.⁴⁴ Predstavniki madžarske

⁴¹ Jolán Novák Császár, "Kisebbség a plebiscitum előtt és után", *Népújság*, 7. 12. 1990, št. 46, str. 2.

⁴² Jolán Novák Császár, "Milan Kučan köztársasági elnök fogadta a magyar nemzeti kisebbség küldött-ségét", *Népújság*, 7. 12. 1990, št. 46, str. 2.

⁴³ Jolán Novák Császár, "Önálló és független Szlovénia", *Népújság*, 28. 12. 1990, št. 49, str. 2.

⁴⁴ László Göncz, "A kisebbség csak kisebbség, még a pokolban is", *Népújság*, 28. 6. 1991, št. 24, str. 5.

narodne skupnosti so izrazili zadovoljstvo, da lahko podoživljajo praznovanje največjega dosežka slovenskega naroda v njegovi zgodovini in praznujejo skupaj z njim.⁴⁵

Skupščina Republike Slovenije je 25. junija 1991 – tudi s podporo predstavnikov oziroma poslancev italijanske in madžarske narodne skupnosti – sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter ustavni zakon o uresničitvi tega dokumenta. Poslanka Družbenopolitičnega zbora in predsednica Skupščine PMSNS Mária Pozsonc je v čustvenem tonu v posebnem članku v madžarskem jeziku obvestila pripadnike madžarske skupnosti o prvem (skorajda ilegalnem) zasedanju slovenske skupščine, ki je bilo sklicano neposredno po napadu jugoslovanske vojske na Slovenijo, da bi razpravljali tudi o nadaljnjih aktivnostih, ki jih je vodstvo nove države dogovorilo s predstavniki mednarodne skupnosti.⁴⁶ Na narodnostno mešanem območju v Prekmurju je bilo v tistih dneh najbolj napeto na dveh mednarodnih mejnih prehodih, v Dolgi vasi in na Hodošu. Pripadniki madžarske narodne skupnosti so bili v vsem solidarni z večinskim narodom, zato so z ogorčenjem doživljali dogodke neposredno po agresiji jugoslovanske vojske. PMSNS se je v najkrajšem možnem času (verjetno že 28. julija 1991) – kljub znanemu, nekoliko zadržanemu uradnemu stališču madžarske vlade, ki je bilo podobno kot stališče večine drugih evropskih držav – obrnila na tedanjega predsednika madžarske vlade Józsefa Antalla. Seznanila ga je z ogroženostjo prebivalcev Slovenije in tudi pripadnikov madžarske narodne skupnosti zaradi agresije jugoslovanske vojske in ga prosila za priznanje Republike Slovenije ter za pomoč in posredovanje v korist konsolidacije razmer v novi demokratični državi in v širši regiji. Pismo, naslovljeno premierju Antallu, se je glasilo:

Pomurska madžarska samoupravna narodnostna skupnost izraža globoko žalost zaradi zaostrenih dogodkov v Sloveniji, ker so vsi slovenski državljani, med njimi tudi mi, prekmurski Madžari, ogroženi. Nastalo stanje je posledica agresije jugoslovanske vojske na novo samostojno slovensko državo. Napad, ki je najbolj osredotočen na meddržavne mejne prehode, je ogrozil tudi narodnostno mešano območje v Prekmurju, kjer živimo prekmurski Madžari, kajti na mejnih prehodih Dolga vas–Rédcis in Hodoš–Bajánsenye so se začeli boji in tam je napetost dosegla najvišjo možno raven. Kljub dosedanjim drugačnim stališčem madžarske vlade se obračamo na vas s prošnjo, da ponovno pretehtate svoje mnenje o nastali situaciji pri nas ter na osnovi realnih in verodostojnih informacij oblikujete pozitivno mnenje glede priznanja države, ki se je osamosvojila na osnovi plebi-

---

⁴⁵ Jolán Novák Császár, "Örömmünnepe és hétköznapi", *Népiújság*, 28. 6. 1991, št. 24, str. 5.

⁴⁶ Mária Pozsonc, "Egy képviselőházi ülésről, amelyről nem láthattak jelentést", *Népiújság*, 5. 7. 1991, št. 25, str. 3.

Mária Pozsonec (1940–2017), v obdobju osamosvojitve Republike Slovenije predsednica krovne organizacije prekmurskih Madžarov, v mandatu 1990–1992 poslanka madžarske narodne skupnosti v Družbenopolitičnem zboru Skupščine RS, pozneje v štirih zaporednih mandatih (do 2008) poslanka omenjene skupnosti v Državne zboru Republike Slovenije (*A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezettségének 35 éve*, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet (Lendava, 2010), str. 49)

scita. Prosimo vas tudi, da poskušate vplivati na ostale evropske in druge države, da v luči demokratičnih sprememb v Srednjevzhodni Evropi storijo podobno. V nasprotnem – kljub določenim pozitivnim mnenjem oziroma simpatijam v zvezi s slovensko osamosvojitvijo – se bo najmanj prispevalo k zagotovitvi miru v naši širši regiji in v Evropi.⁴⁷

⁴⁷ "Tisztelt Miniszterelnök Úr!", *Népújság*, 5. 7. 1991, št. 25, str. 5.

Stališče PMSNS je bilo razumljivo, ker je bilo – glede na neposredno pomoč in izražene simpatije sosednjih županij (predsednika njunih skupščin sta bila tudi prisotna na razglasitvi samostojnosti 26. junija 1991 v Ljubljani) – pričakovane od demokratično izvoljene madžarske državne oblasti s strani pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Prekmurju veliko. Pri večini pripadnikov madžarske narodne skupnosti sta zadržanost in formalna podpora obstoju Jugoslavije s strani pristojnih predstavnikov madžarske države in vlade v času najtežjih preizkušenj povzročila nezadovoljstvo. To je veljalo tudi v primeru izjave, sicer v poznejšem obdobju, s strani slovenskega političnega vodstva in madžarske narodne skupnosti spoštovanega madžarskega predsednika Árpáda Göncza. Ta je – prilagojeno tedanjemu večinskemu stališču Evropske unije in širše – v okviru pogovora s predstavnikom Organizacije združenih narodov (OZN) Janom Martensonnom izjavil, da je poleg ohranitve stabilnosti v Srednji Evropi tudi zaradi položaja in varnosti številčne madžarske narodne skupnosti v Jugoslaviji "Madžarska zainteresirana za demokratično prenavo in teritorialno integriteto enotne jugoslovanske države".⁴⁸

Po poročanju posebne izdaje tednika *Népiújság* so se do 30. junija 1991 na območju občine Lendava slovenskim teritorialnim enotam predale vse posadke jugoslovanske obmejne straže. Na narodnostno mešanem območju se je to zgodilo na Pincah, v Lendavskih Goricah in v Žitkovcih ter na enojezičnem območju na Kobilju. V občini Murska Sobota pa so omenjenega dne še obe vojašnici (na Hodošu na narodnostno mešanem območju in v Kuzmi) imeli pod nadzorom jugoslovanski vojaki. Ne glede na to so pripadniki slovenskih teritorialnih enot in prebivalci Hodoša, v pretežni meri pripadniki madžarske narodne skupnosti, kontrolirali situacijo v omenjenem naselju, kar je bilo posebej pomembno zaradi napadov jugoslovanske vojske na tamkajšnji mejni prehod dva dni prej (kmalu zatem se je tudi tam jugoslovanska obmejna straža predala). Mejni prehodi proti Madžarski in Avstriji so bili s strani sosednjih držav sicer formalno odprti, vendar je bilo prehajanje meje med državama takrat praktično nemogoče. Zaradi strahu za svoje otroke in družinske člane je 30. junija 1991 – po napovedi bombnega napada na okolico mejnih prehodov – nekaj prekmurskih družin prestopilo mejo in iskalo začasno zatočišče v sosednji Madžarski. Pri Dolgi vasi naj bi štiri družine zapustile Slovenijo, prav tako pa je bilo nekaj takšnih tudi pri Hodošu. To so bile družine, ki so imele majhne otroke.⁴⁹ Na madžarski strani državne meje so ljudje in voditelji obmejnih samouprav in županij v tistih dneh množično izrekli podporo Republiki Sloveniji in obsojali agresijo jugoslovanske vojske na mlado demokratično državo.⁵⁰

---

⁴⁸ Árpád Göncz, "Jugoszlavia egységében érdekelve", *Népiújság*, 5. 7. 1991, št. 25, str. 20.

⁴⁹ "Hodos még a határörök kezében", *Népiújság*, 5. 7. 1991, št. 25, str. 6.

⁵⁰ P. Szenkovits, "Toleranciát vérfürdő helyett", *Népiújság*, 5. 7. 1991, št. 25, str. 8.

PMSNS se je 3. julija 1991 s pismom ponovno obrnila k najvišjim predstavnikom Madžarske. V njem so jih informirali o tragičnih posledicah vojne v Sloveniji in negotovi situaciji glede procesa osamosvajanja in nadaljnjega položaja madžarske narodne skupnosti ter jih spet pozvali k aktivnejši vlogi pri sodelovanju v procesu mednarodnega priznanja Republike Slovenije. Teden pozneje, 10. julija 1991, se je na omenjeno pismo odzval zunanji minister Madžarske Géza Jeszenszky, ki je izrazil zaskrbljenost najvišjih madžarskih državnih organov, in to tako glede nadaljnjega razvoja dogodkov na območju razpadajoče Jugoslavije kot glede življenja Madžarov na njenem teritoriju. Izrazil je prepričanje, da so kot matični narod pravočasno storili ustrezne korake v korist zmanjšanja ogroženosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti na območju Jugoslavije, in obljubil, da bodo tudi v prihodnje naredili vse potrebno za ta namen, če bodo nadaljnje okoliščine to zahtevale. Madžarski zunanji minister je poudaril, da bo madžarska država skrbela za "svojo" narodno skupnost v sleherni jugoslovanski republiki, ne glede na njeno številčnost, in pazila na to, da z ukrepanjem v primeru ene skupnosti ne škodi drugi, temveč vlaga napore v dobrobit vseh "jugoslovanskih" Madžarov. Pri opravljanju diplomatske dejavnosti naj bi bili posebej pozorni na položaj in varstvo madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Zunanji minister Jeszenszky je tudi spomnil, da se je Madžarska v uradni izjavi z dne 27. junija 1991, verjetno kot prva država, zavzela za pravico do samoodločbe vseh narodov. Povedal je, da je bilo madžarsko stališče, da naj se jugoslovanski narodi sami izjasnijo o vseh vprašanih njihovega morebitnega sobivanja. Menil je, da k rešitvi zapletene situacije in saniranju konfliktov najbrž ne bodo prispevala enostranska dejanja, niti demonstracija moči. Izpostavil je, da slednje, torej agresivna dejanja, Madžarska najodločneje obsoja. V tem duhu so podpirali prizadevanja Evropske skupnosti in držav v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), da se jugoslovanski konflikt razreši čim bolj demokratično, pri čemer ni skrival madžarskega mnenja, ki je tedaj kot najoptimalnejšo možno rešitev videlo v konfederaciji suverenih republik. Madžarski zunanji minister je še menil, da je imelo pri oblikovanju kriterijev reševanja jugoslovanske krize, kjer je bil velik pomen namenjen doslednemu spoštovanju človekovih pravic in pravic narodnih manjšin, madžarsko stališče pomembno vlogo. V zaključku svojega pisma je Jeszenszky poudaril, da bo Madžarska spoštovala sleherno rešitev glede reševanja jugoslovanske krize, ki bo sprejeta na osnovi demokratičnih načel in pravil, vključno z ustrežno ureditvijo položaja celotne tam živeče madžarske narodne skupnosti, ter v zvezi s tem pripomnil, da bo sklenitev premirja – ki je bilo sklenjeno prav v času nastajanja njegovega pisma – prava pot za nadaljevanje uspešnih pogajanj. Obljubil je tudi, da bodo stališča in priporočila madžarske narodne skupnosti v Sloveniji spremljali

s posebno pozornostjo.⁵¹ Iz pisma madžarskega zunanjega ministra je mogoče razbrati določene simpatije do demokratičnih procesov na območju Jugoslavije, vključno z referendumom dosežene slovenske osamosvojitve. Treba pa je poudariti, da – prvenstveno zaradi zadržanosti celotne oziroma večine članov širše Evropske skupnosti in ZDA ter skrbi za položaj pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Vojvodini (tam je tedaj živel okrog 400 tisoč Madžarov) in na Hrvaškem – je bilo v pismu posredovano stališče najbrž maksimum, kar je lahko – objektivno – nudilo madžarsko državno vodstvo.

V anketi, ki so jo naredili na narodnostno mešanem območju v Prekmurju po sklenitvi Brionske deklaracije, ki je za tri mesece "ustavila" aktivnosti izvajanja določb Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, so anketirani prebivalci izrazili zaskrbljenost zaradi morebitnih težav realizacije slovenskega osamosvajanja. Nekateri so menili, da bo za samostojnost treba še drago plačati, drugi so izrazili nezadovoljstvo zaradi pristopa velesil do plebiscitarne odločbe slovenskih državljanov, vendar je večina verjela v uspešen razplet situacije in izrazila podporo prizadevanjem slovenskega političnega vodstva.⁵² Vodstvo PMSNS je izrazilo maksimalno podporo prizadevanjem, ki so jih v času od napada na Slovenijo do sklenitve Brionske deklaracije opravili najvišji predstavniki Republike Slovenije. V pismu, ki so ga naslovili na Skupščino Republike Slovenije, Predsedstvo Republike Slovenije, Izvršni svet Republike Slovenije, Ministrstvo za mednarodne odnose, Obrambno ministrstvo in Notranje ministrstvo, so zapisali:

Pomurska madžarska samoupravna narodnostna skupnost izraža globoko skrb in obžalovanje zaradi nastale situacije v Republiki Sloveniji. Podpiramo prizadevanja slovenskega vodstva za mirno ureditev nastalega konflikta, čeprav njihove najboljše namere grozna vojna, ki se odvija v Sloveniji, v marsičem zavira. Prav tako podpiramo diplomatsko dejavnost pristojnih slovenskih ustanov in funkcionarjev, kajti treba je storiti kar se da največ za mednarodno priznanje Republike Slovenije. PMSNS je v zadnjih dveh tednih že dvakrat naslovila pismo na madžarsko vlado in druge pristojne organe našega matičnega naroda, da v okviru svojih možnosti spodbuja mednarodno priznanje Republike Slovenije in Slovenijo prizna tudi sama. Izražamo naše globoko obžalovanje zaradi žrtev, ki so padle v preteklih dneh, in izrekamo vse priznanje enotam slovenske teritorialne in civilne obrambe.⁵³

⁵¹ Géza Jeszenszky, "Pismo madžarskega zunanjega ministra prekmurkim Madžarom z dne 10. 7. 1991", *Népiújság*, 19. 7. 1991, št. 27, str. 2.

⁵² "Mit várhatunk a brioni nyilatkozattól?" (Anketa uredništva), *Népiújság*, 12. 7. 1991, št. 26, str. 3.

⁵³ (Izjava o podpori PMSNS slovenskemu državnemu vodstvu), *Népiújság*, 12. 7. 1991, št. 26, str. 2.

Predstavniki krovne organizacije prekmurskih Madžarov so po nastopu začasnega premirja med jugoslovansko vojsko in slovensko teritorialno obrambo obiskali tudi središči sosednjih županij, Zalaegerszeg in Sombotel, kjer so županijski vodstvi informirali o najnovejših dogajanjih v Sloveniji oziroma v zvezi z osamosvojitvenim procesom in aktualnih vprašanih madžarske narodne skupnosti ter se zahvalili županijama za njuno vsestransko pomoč, ki sta jo nudili prekmurskemu prebivalstvu v času trajanja dvotedenske vojne. Železna in Zalska županija sta zgolj za potrebe splošne regijske bolnišnice v Murski Soboti zbrali s pomočjo županijskih organizacij Rdečega križa najnujnejše medicinske potrebščine v vrednosti 438.436 dinarjev.⁵⁴ Ker je bilo v strokovno delo na področju ljubiteljske dejavnosti madžarske narodnosti že takrat vključenih okrog dvajset strokovnjakov, sta vodstvi županij – tudi zaradi negotovih okoliščin v Sloveniji – prevzeli nase stroške prevoza in bivanja strokovnjakov z njunega območja v Prekmurju in stroške nekaterih gostovanj madžarskih narodnostnih ljubiteljskih skupin v omenjenih županijah. Županiji sta zagotovili tudi pomoč pri realizaciji gostovanj gledaliških skupin iz Madžarske v dvojezičnih vzgojno-izobraževalnih ustanovah od Hodoša do Lendave ter pri nekaterih projektih v okviru bogate založniške dejavnosti madžarske narodnosti. Predstavniki PMSNS ter vodstev Zalske in Železne županije so se dogovorili tudi o spodbujanju in skrbi za ohranitev komajda začetega sodelovanja na področju gospodarstva med Prekmurjem in obmejnimi madžarskimi regijami, da zaradi izrednih okoliščin ne bi prišlo do pretrganja stikov oziroma nazadovanja na tem izredno pomembnem področju.⁵⁵ Pred obiskom predstavnikov PMSNS v Sombotelu in Zalaegerszegu je o omenjenih vsebinskih in finančnih vprašanih (in težavah) razpravljala Izvršni svet omenjene skupnosti. Na seji, kjer so oblikovali izhodišča za pogovore na Madžarskem, so razpravljali tudi o simbolih madžarske narodnosti, kajti v skladu z osamosvojitvenimi sklepi so se spremenili tudi državni simboli Republike Slovenije (in smiselno tudi avtohtonih narodnih skupnosti). Člani izvršilnega organa krovne organizacije so soglašali s stališči občinskih narodnostnih samoupravnih skupnosti, da se za simbol madžarske narodnosti v Sloveniji predlaga zastava v obliki madžarske trobojnice (enakomerno rdeče-belo-zeleno polje). Izvršni svet PMSNS je tudi sklenil, da zaradi zagotovitve in pospešitve gospodarskega sodelovanja z Madžarsko organizirajo srečanje z zainteresiranimi pomurskimi podjetji in območno enoto Gospodarske zbornice.⁵⁶

Pred odhodom na haaško mirovno konferenco je Milan Kučan, takratni predsednik Predsedstva Republike Slovenije, poleg predstavnikov italijanske

⁵⁴ Ella Pivar, "Kétszer ad, aki gyorsan ad", *Népiújság*, 19. 7. 1991, št. 27, str. 4.

⁵⁵ Zsuzsanna Báti Konc, "Köszönjük a sokoldalú segítséget!", *Népiújság*, 19. 7. 1991, št. 27, str. 4.

⁵⁶ Zsuzsanna Báti Konc, "Az anyanemzet anyagi támogatására lesz szükség", *Népiújság*, 19. 7. 1991, str. 6.

narodne skupnosti in delegacij zamejskih Slovencev sprejel tudi predstavniške PMSNS, ki so gostitelja seznanili s položajem skupnosti po burnih tednih in aktualnimi vprašanji, katerih rešitev je bila potrebna zaradi ohranjanja in razvoja narodne skupnosti. Predsednik Kučan je poudaril, da mora biti – kljub drugim, z vidika nove države pomembnim in prioritarnim opravilom, ki so bila na začetku septembra 1991 pred slovenskim političnim vodstvom – reševanje težav avtohtonih narodnih skupnosti stalna naloga, zagotovljeno raven pravic, ki so bile sprejete pred slovensko osamosvojitvijo, pa je treba v celoti spoštovati. Pri reševanju najnujnejših zadev je obljubil maksimalno podporo Republike Slovenije.⁵⁷ Tovrstna politična podpora je bila še kako potrebna, kajti takrat so nekateri politični krogi ponovno začeli zanikati upravičenost dvojezičnega šolskega modela (predvsem glede vključenosti pripadnikov večinskega naroda v dvojezično šolstvo). V zvezi s tem so na seji Komisije za narodnosti Skupščine Republike Slovenije predstavniki madžarske narodne skupnosti opozorili, da bo težko zaščititi omenjeni model pred še večjimi napadi in pritiski.⁵⁸

Po izteku moratorija o izvajanju določb temeljne ustavne listine o osamosvojitvi so se tudi na narodnostno mešanem območju in v primeru celotnega Prekmurja okoliščine hitro spreminjale. V Petišovcih oziroma Trimlinih na slovenski strani nove državne meje s Hrvaško ob reki Muri sta že sredi oktobra 1991 slovenska policija in carinska služba začeli izvajati nadzor prehoda čez most (kar je neposredno prizadete občane z obeh strani nove meje, ki so zaradi delovnih in drugih obveznosti dnevno potovali, nekoliko presenetilo), začeli pa so tudi z gradnjo objektov novega mejnega prehoda, saj se je predvidevalo, da bo reka Mura državna meja med Slovenijo in Hrvaško na tem odseku.⁵⁹ V praksi se je v zvezi s tem odpiralo veliko vprašanj, kot so značaj obmejnega režima med dvema sosednjima državama, urejanje tako imenovanega dvolastniškega statusa, ohranjanje ali prenehanje medkrajevnega prometa, nagli porast tovarnega in ostalega prometa na slovensko-madžarskem mejnem prehodu Dolga vas–Rédics itd., kar je vplivalo tudi na nivo življenja pripadnikov madžarske narodne skupnosti.⁶⁰ Vendar nova državna meja med Slovenijo in Hrvaško pri madžarski narodni skupnosti ni povzročila večjih težav narodnostnega značaja. Na hrvaški oziroma medžimurski strani madžarska narodna skupnost – razen redkih posameznikov – ni živela, zato so prizadevanja pristojnih slovenskih organov glede vzpostavitve novih meddržavnih mejnih prehodov med

⁵⁷ "A magyar nemzetiség képviselői Milan Kučannál", *Népiújság*, 13. 9. 1991, št. 35, str. 2.

⁵⁸ Zsuzsanna Báti Konc, "Ne romboljuk azt, amellyel érdemeket szereztünk", *Népiújság*, 13. 9. 1991, št. 35, str. 2.

⁵⁹ Sándor Szűnyogh, "Épül a szlovén–horvát határátkelőhely", *Népiújság*, 11. 10. 1991, št. 39, str. 3; Klára Solarič Nad, "Maglehet-e ezt egyáltalán szokni?", *Népiújság*, 11. 10. 1991, št. 39, str. 20.

⁶⁰ Zsuzsanna Báti Konc, "Határon innen, határon túl...", *Népiújság*, 18. 10. 1991, št. 40, str. 4.

V bilateralnih odnosih med Republiko Slovenijo in Madžarsko, ki so se v veliki meri oblikovali z usmerjanjem zunanjih ministrov obeh držav, Dimitrija Rupla in Gézo Jeszenszky (na sliki), so avtohtone obmejne narodne skupnosti – prekmurski Madžari in porabski Slovenci – postali pomemben dejavnik urejanja prioritetenih vprašanja v regiji (Wikimedija Commons)

dotedanjima jugoslovanskima republikama organizacije madžarske narodne skupnosti načelno podpirale (drugačnega mnenja je bilo kvečjemu le nekaj posameznikov, ki so se zaradi družinske ali zaposlitvene situacije znašli v okoliščinah, da so nadzornim mejnim organom pri vsakem prehodu meje morali pokazati svoje dokumente). Kljub temu so bili predstavniki madžarske narodne skupnosti solidarni glede zahtev italijanske narodne skupnosti, ki je zaradi razdelitve prej enotne skupnosti na območju Istre in slovensko-hrvaške obale od vodstev obeh držav terjala primerne rešitve glede svojega statusa in nemotena delovanja njihovih ustanov, ki so bile locirane na obeh straneh novonastale državne meje.⁶¹ Pospešile so se tudi aktivnosti glede odpiranja novih mejnih prehodov med Slovenijo in Madžarsko. Pristojni madžarski organi v Budimpešti so ugotovili, da se o teh vprašanjih z jugoslovanskimi zveznimi organi ni več mogoče učinkovito pogovarjati, zato so se z novim slovenskim vodstvom dogovorili, da naj se o zaenkrat formalno začasnem (vendar vsakodnevem) odprtju novih mejnih prehodov uskladijo pristojni lokalni (občinski) organi

⁶¹ "A kisebbség nem akar kettészakítva élni", *Népújság*, 18. 10. 1991, št. 40, str. 3.

na obeh straneh meje. Tako sta se na primer Gyula Puztai, predsednik Skupščine Železne županije, in Andrej Gerenčer, predsednik Skupščine občine Murska Sobota, dogovorila, da bo mejni prehod Martinje–Gornji Senik odprt od 17. oktobra 1991.⁶²

Predstavniki madžarske narodne skupnosti so ob vsaki priložnosti, ko so imeli stik z najvišjimi državnimi predstavniki Madžarske, izpostavili pomen mednarodnega priznanja Republike Slovenije s strani Madžarske, tudi zaradi pozornosti, ki sta jo obe strani, predvsem po letu 1989, vzajemno posvečali ohranjanju in razvoju pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in porabskim Slovencem na Madžarskem. Ta vidik je bil pomemben tudi pri odločitvi madžarske diplomacije glede priznanja samostojne slovenske države, čeprav je madžarski politični vrh javno in jasno poudaril, da želi mednarodno priznanje Slovenije in Hrvaške obelodaniti skupaj z ostalimi evropskimi državami. Gledano skozi prizmo diplomacije je razumljivo, da je tedanja madžarska vlada svojo odločitev morala "tehtati" tudi zaradi nelagodnega položaja Madžarov v Vojvodini (tam je potekala intenzivna mobilizacija tudi med Madžari) in Slavoniji, kjer je bil ta zaradi širitve vojne na Hrvaškem oziroma na območju razpadajoče Jugoslavije skrajno negotov. Od sredine decembra 1991 je večina madžarskih medijev konstantno poročala o možnem datumu priznanja Slovenije in Hrvaške, zato so – glede na različne informacije iz Bruslja in s strani nekaterih sosednjih držav Slovenije (Rim, Dunaj) – vedno pogosteje omenjali 15. januar 1992 kot najverjetnejši datum. Tako se je tudi zgodilo. Madžarska vlada je 15. januarja 1992 v izjavi za javnost sporočila, da s tem dnevom Madžarska vzpostavlja diplomatske odnose z Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško ter da bo generalni konzulat v Zagrebu "prekvalificiran" v veleposlaništvo, v Ljubljani pa bodo odprli novo veleposlaništvo. V izjavi, v okviru katere so med drugim poudarili pomen demokratično izražene volje slovenskega naroda do samostojne države in izpolnitev pogojev, ki jih je Evropska skupnost postavila 16. decembra 1991, in da jugoslovanske krize po mirni poti ni bilo mogoče sanirati, je Vlada Republike Madžarske izrazila zainteresiranost za negovanje in vzdrževanje odnosov z vsemi novimi državnimi subjekti na območju nekdanje Jugoslavije. Kot pomemben prispevek pri taki odločitvi so poudarili tudi varovanje in zaščito človekovih pravic ter pravic narodnih skupnosti, kar je Republika Slovenija po njihovem mnenju vzorno izpolnila.⁶³

---

⁶² Silva Eöry, "Ideiglenesen nyitott határ", *Népiújság*, 11. 10. 1991, št. 3., str. 20.

⁶³ Mária Gyetvai, ur., *Osamosvojitve Slovenije v madžarskem tisku 1989–1992. Zbirka besedil 1989–1992* (Budapest, 2017), str. 160–167.

László Göncz

**THE HUNGARIAN NATIONAL COMMUNITY AT THE TIME
OF SLOVENIA'S INDEPENDENCE, THE RELATED CONSTITUTIONAL
AMENDMENTS AND THE ADOPTION OF THE NEW CONSTITUTION
(1989–1991)**

SUMMARY

The democratic transformation of the Slovene society in the late 1980s and early 1990s and the process of Slovenia's independence, both significantly determined by the adoption of constitutional amendments to the 1974 Constitution of the Socialist Republic of Slovenia and the subsequent adoption of the new Constitution of the Republic of Slovenia, had a profound and comprehensive impact also on the legal and social status and development of the Hungarian national community in Slovenia, namely Prekmurje. Although already the 1974 Constitution envisaged a high level of protection of the rights of autochthonous national communities in Slovenia, the debate on constitutional amendments that began in 1988 offered a valuable opportunity to further upgrade the system of protection of the rights of the autochthonous Italian and Hungarian national communities. The constitutional amendments adopted in September 1989 introduced direct representation of members of the Italian and Hungarian national communities in the assemblies of the municipalities where they lived as autochthonous communities and the election of at least one representative of each community to the then tricameral Assembly of the Socialist Republic of Slovenia. The amendments also enabled them to keep their organisations (known as national self-governing communities), which acquired additional powers to decide on economic and development activities of ethnically mixed areas, preserve the specific ethnic characteristics of such areas, and steer their own staffing policy.

The new Slovene Constitution guarantees to the Hungarian and Italian national communities that also their mother tongues are considered official languages in the municipalities in which they live. The main article dealing with national communities (Article 64) was supplemented as requested by their representatives in agreement with the competent authorities and the expert community. The representation of the Italian and Hungarian national communities in the National Assembly is also ensured. Both communities were largely satisfied with what had been achieved after the adoption of the new Constitution, except for some areas (local self-government, implementation of legal provisions) and the approach adopted by the legislature that, contrary to the pre-

vious constitutional definition, no longer considered the Italian and Hungarian national communities as state-forming entities. As a result, in subsequent analyses of this period, some scholars argued that the enforcement of rights for traditional minorities in Slovenia in the early 1990s was not as positive as some wished to portray it.

When political consensus on the calling of a referendum on independence was reached, the Hungarian national community (with an absolute majority in favour of independence) was initially faced with the dilemma of whether – after a likely successful plebiscite – the status of the autochthonous Hungarian and Italian communities would remain at least the same as before. Under direct agreements and in various declarations, representatives of the competent authorities promised the Hungarian and Italian communities the same level of protection and rights as before, and to a large extent this was indeed the case. The members of the Hungarian national community largely supported Slovenia's independence, with its representatives and members engaging in the accomplishment of this important goal to the greatest extent possible. Also with regard to the international recognition of the Republic of Slovenia, the representatives of the Prekmurje Hungarians used all possible democratic means to influence the competent authorities and officials in Hungary (their kin state). Their efforts were acknowledged on 15 January 1992 when prominent members of the then Hungarian political leadership recognised the independence of Slovenia.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, fond Skupščina SR Slovenije 1986–1990 (SI AS 1115), AŠ 1416 in AŠ 1921A.

ARS – Arhiv Republike Slovenije, fond Vlada Republike Slovenije, Urad za narodnosti (8/27. 1983-90), AŠ 39.

ADZRS – Arhiv Državnega zbora Republike Slovenije, Zapisniki sej Komisije Skupščine Republike Slovenije za narodnosti za obdobje maj 1990–december 1991.

Népújság (tednik madžarske narodne skupnosti v Sloveniji) – Murska Sobota, letniki 1989–1992.

"Ustava Republike Slovenije", *Uradni list RS*, št. 33/91-I z dne 28. 12. 1991.

"Ustavni zakon o dopolnitvi II. poglavja Ustave Republike Slovenije – UZ62a", *Uradni list RS*, št. 92/21 z dne 8. 6. 2021.

Cerar, Miro (ur.), in Perenič, Gorazd (ur.), *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, I. zvezek, Državni zbor Republike Slovenije (Ljubljana, 2001), str. 1–336.

Cerar, Miro (ur.), in Perenič, Gorazd (ur.), *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990–1991)*, II. zvezek, Državni zbor Republike Slovenije (Ljubljana, 2001), str. 337–780.

Gyetzai, Mária (ur.), *Osamosvojtév Slovenije v madžarskem tisku 1989–1992. Zbirka besedil – Szlovénia függetlenné válása a magyar sajtó tükrében 1989–1992. Szöveggyűjtemény. Nap Kiadó* (Budapest, 2017).

.....

Göncz, László, "Magyar nemzeti kisebbségek a Kárpát-medencében", v: *Muratáj 90/1* (Lendava, 1990), str. 32–36.

Göncz, László, "Značilnosti oblikovanja narodne identitete prebivalstva na območju Prekmurja od leta 1867 do sredine dvajsetega stoletja", v: *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi II*, ur. Mojca Medvešek in Sonja Novak-Lukanovič (Ljubljana, 2020), str. 139–168.

Komac, Miran, "Slovensko-madžarski bilateralni sporazum in ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji", v: *Bilateralni sporazumi kot oblika urejanja varstva narodnih manjšin*, ur. Miran Komac in Balázs Vizi (Budapest, 2018), str. 68–106.

Komac, Miran, "Uvod", v: *Narodnost – manjšina ali skupnost: urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji. Razprave in*

gradivo 24, ur. Miran Komac (Ljubljana, 1990).

Kovács, Attila, "Številčni razvoj prekmurskih Madžarov v 20. stoletju", v: *Razprave in gradivo* 48–49 (Ljubljana, 2006), str. 6–37.

Medvešek, Mojca, "Analiza etnične vitalnosti Madžarov v Lendavi", v: *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I*. Inštitut za narodnostna vprašanja (Ljubljana, 1998), str. 79–113.

Vizi, Balázs, *Regionális, kisebbségi politikai mozgalmak és az európai integráció. Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-közép-Európában* (Budapest, 2007).

Author: **GÖNCZ László**

Ph.D., Research Associate

Institute for Ethnic Studies Ljubljana, Branch Office Lendava

Kranjčeva 4, SI-9220 Lendava, Slovenia

Title: **THE HUNGARIAN NATIONAL COMMUNITY AT THE TIME
OF SLOVENIA'S INDEPENDENCE, THE RELATED CONSTITUTIONAL AMENDMENTS, AND THE
ADOPTION OF THE NEW CONSTITUTION (1989–1991)**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 22 (2022), No. 3, pp. 823–858, 63 notes, 5 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Hungarian national community, legal protection of autochthonous communities, constitutional amendments, the new Constitution, plebiscite, recognition of the Republic of Slovenia

Abstract: The article presents the development of the constitutional status of the Hungarian national community, i.e. of the autochthonous national communities, in the period of democratisation of the Slovene society and Slovenia's gaining of independence (1989–1991), as well as the attitude of the Prekmurje Hungarians towards the independence process. The topics concerned confirm that the general democratisation of society and the process of Slovenia's independence had direct and indirect impacts on the life and the legal and social status of the members of the Hungarian (as well as Italian) national community. The above processes also affected the political engagement and participation of the Hungarian national community and had a significant impact on the formation and activities of its organisations. The article reveals that also the organisations of Prekmurje Hungarians played a part in the endeavours for the official recognition of Slovenia's independence by Hungary.